

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Історичний факультет
Кафедра історії України

До захисту допущено

кафедрою _____ протокол № _____ від _____

завідувач кафедри _____

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

«Роль культурно-освітньої діяльності Союзу Українок Канади у формуванні
діаспорної спільноти (1926–1950-ті рр.)»

Спеціальність (спеціалізація) 032 «історія та археологія»

Освітня програма «історія та археологія»

Здобувач _____ Черткова І. Д.

Науковий керівник _____ д. філ. з історії та археології, доц. Земська А. С.

Харків – 2026

Зміст

Вступ.....	3
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗАСАД УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В КАНАДІ.....	13
1.1 Витоки української еміграції до Канади: історичні передумови до «першої хвилі», соціальні та політичні чинники становлення діаспори	13
1.2 Перші громадські об'єднання українських емігрантів як інституційні форми адаптації в новому середовищі.....	22
1.3 Зародження жіночого руху серед українок Канади (1890- 1920 рр.): ідейні витоки та організаційні прояви	30
РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СОЮЗУ УКРАЇНОК КАНАДИ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	39
2.1. Заснування Союзу Українок Канади: історичні обставини, програмні засади та ідеологічні орієнтири організації.....	39
РОЗДІЛ 3. КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ СОЮЗУ УКРАЇНОК КАНАДИ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОЇ ЕМІГРАЦІЇ	
3.1. Освітньо-культурна та інтеграційна місія СУК у 1940-1950 рр.....	53
3.2. Культурна репрезентація та зовнішня валідація українства у канадському просторі.....	57
Висновки	62
Список джерел і літератури	65

Вступ

Українська спільнота в Канаді належить до найорганізованіших і найвпливовіших діаспор українців по всьому світу, що відзначається високим рівнем соціального самокерування та активною участю у суспільно-політичному житті країни. Історія Канади нерозривно пов'язана з хвилями масової еміграції, кожна з яких мала власні соціальні, економічні та політичні причини. Формування української діаспори в країні відбувалося в умовах складних історичних обставин, зокрема внаслідок соціально-економічної кризи, національного гноблення і політичних переслідувань на рідних землях.

В умовах адаптації до нового поліетнічного середовища й асиміляторського тиску, українська громада Канади розпочала активний процес самоорганізації. У цьому середовищі поступово зароджувався український жіночий рух, який став невід'ємною складовою діаспорного життя. Перші жіночі товариства, що діяли при церковних парафіях на початку ХХ ст., зосереджувалися на благодійності, релігійному вихованні та культурно-освітній роботі. Їхня діяльність була реакцією на подвійний виклик - збереження національної ідентичності у чужих землях й інтеграцію в нове суспільство.

У грудні 1926 р. на з'їзді жіночих товариств у Саскатуні було засновано Союз Українок Канади (СУК) – першу самостійну українську жіночу організацію на канадських теренах. Союз увійшов до складу Союзу Українців Самостійників (СУС) як автономна організація, що сповідувала демократичні принципи, підтримувала ідеї Української Народної Республіки в екзилі та орієнтувалася на православну традицію.

Програмні засади Союзу Українок Канади передбачали згуртування українок Канади навколо ідеї служіння громаді через освіту, культуру, національне виховання, так само і збереження традиційних духовних цінностей. Гасло

організації «*В освіті наша сила*» відображав її основну місію – формування свідомої, освіченої, соціально активної жінки-українки¹.

Наукова актуальність дослідження зумовлена радикальною зміною дослідницької оптики у вивченні ролі жінок в українській діаспорі. На відміну від підходів, що трактують жіночий рух як маргінальний елемент ширших суспільних процесів, у цій роботі членкині Союзу українок Канади розглядаються як суб'єкти, освітні та соціальні ініціативи яких сприяли формуванню специфічного транснаціонального соціального капіталу.

Попри наявність досліджень, присвячених українській еміграції та громадським організаціям у Канаді, більшість із них розглядають жіночий рух побіжно – у контексті ширших суспільних процесів або історії Союзу Українців Самостійників. Натомість цілісного аналізу діяльності Союзу Українок Канади у міжвоєнний і повоєнний періоди, їх ідеологічних засад, програмних пріоритетів і конкретних освітніх ініціатив – досі бракує. Тож враховуючи те, що українська міграція в існуючих дослідженнях часто використовується як ілюстративний матеріал до західних теоретичних моделей, запропоноване дослідження спрямоване на вироблення власного теоретичного осмислення ролі організованого жіночого руху як «невидимого фронту» - збереження національної культурної матриці.

В умовах триваючої російської агресії історичний соціальний досвід Союзу Українок Канади набуває не лише прикладного значення, а й сприяє концептуальному оновленню українських міграційних студій, переводячи їх із площини демографічної статистики до глибшого аналізу трансформацій ідентичності та належності в глобалізованому світі.

У цьому контексті жіночий рух постає не як допоміжний елемент, а як актуальний соціально-політичний актор, здатний впливати на формування колективної ідентичності та міжнародного образу України.

¹ Левенець-Когуська Н. Дорогами сорокріччя. Союз Українок Канади. 1926-1966 С.7

Об'єктом дослідження є Союз Українок Канади як культурно-освітня організація української діаспори у 1926-1950 рр.

Предметом є культурно-освітня діяльність Союзу Українок Канади, його організаційні форми, програмні засади та механізми впливу на збереження національної ідентичності.

Хронологічні межі дослідження охоплюють **1926–1950 рр.** період від заснування Союзу Українок Канади до завершення процесів післявоєнної еміграції. Саме ці роки були визначальними для становлення СУК як впливової організації, здатної виконувати роль культурно-освітнього центру української громади в Канаді.

Вибір **нижньої хронологічної межі 1926 р.** зумовлений датою офіційного заснування Союзу Українок Канади (СУК), першої самостійної української жіночої організації, яка започаткувала централізовану роботу серед українок. **А верхня межа - 1950 рр.,** що можна пояснити завершенням ключового етапу інтеграції переміщених осіб третьої хвилі еміграції до Канади, яка «принесла дух патріотизму, новий подих культури, освіти, мистецтва, а також значно поповнила українську канадську громаду у кількісному відношенні»¹. На кінець 1959 р., Союз Українок Канади вже мав чітко оформлену структуру, яка продовжувала активно працювати, зокрема, у сфері культурно-освітніх курсів. З 1960 р. організація вже виходить на абсолютно новий етап свого розвитку із заснуванням власного журналу, що був визнаний тодішньою головою, Софією Василичин, як їхнє «найбільше досягнення»². І в культурно-освітньому контексті, що є ключовим для даного дослідження, ця подія є апогеєм, тому логічно буде окреслити це новим періодом і залишити для майбутніх наукових робіт.

Територіальні межі охоплюють Канаду, де діяльність СУК була спрямована на об'єднання українських жінок у товариства-відділи по містах та фермах.

¹ Стрільчук Л. Третя хвиля еміграції до Канади (середина 40-их – початок 50-их років) // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. - Луцьк, 1997. - № 3 : Історія. С. 27

² Левенець-Когуська Н. Півстоліття на громадській ниві. Нарис історії Союзу Українок Канади 1926-1976. С. 128

Активність СУК простежується по всій Канаді, але з особливою увагою до провінцій із високою концентрацією українських поселенців, таких як Манітоба, Саскачеван, Альберту, Онтаріо та Британську Колумбію. Саме в цих провінціях створювалися перші інститути та бурси, де розгорталися ключові культурно-просвітницькі ініціативи.

Історіографічний аналіз літератури

Питання української еміграції до Канади, розвитку діаспорного життя та ролі жіночого руху в ньому привертала увагу як українських, так і зарубіжних дослідників. У науковій літературі ця тема висвітлювалася з кількох напрямів, серед яких можна виділити історію еміграції та процесу заселення прерій, студії громадсько-політичної та інституційної розбудови діаспори, і гендерну історію.

Перший напрям, історія еміграції та процесу заселення прерій, - охоплює дослідження передумов масового переселення та становлення «піонерських» колоній і базується на фундаментальних працях класиків діаспорної історіографії. Провідне місце посідає М. Марунчак із його двотомною «Історією українців Канади», де детально реконструйовано побут та виклики першої хвилі¹. Важливі факти щодо територіального розселення та перших кроків адаптації містяться у роботах Л. Білецького «Українські піонери в Канаді (1891–1951)»², М. Боровика з монографією «Століття українського поселення в Канаді (1891–1991)»³ і Ю. Стечишина «Історія поселення українців у Канаді»⁴. Також велику роботу проробив іноземний дослідник В.Кайє, що детально розглянув період розселення

¹ Марунчак М. Г. Історія українців Канади : у 2 т. /М. Г. Марунчак. – Вінніпег : накладом Української вільної академії наук в Канаді, 1991. – Т. 1. 468 с.

² Білецький Л. Українські піонери в Канаді (1891–1951) /Л. Білецький. – Вінніпег : накладом Комітету українців Канади, 1951. 128 с.

³ Боровик М. Століття українського поселення в Канаді (1891–1991) / М. Боровик. – Монреаль – Оттава : Українська Могилансько Мазепинська академія наук (УММАН), 1991. 485 с.

⁴ Стечишин Ю. Історія поселення українців у Канаді / Ю. Стечишин. –Едмонтон: Союз Українців Самостійників, 1975. 351 с.

саме з 1900 по 1905 рік¹. Соціоекономічний підтекст еміграції, зокрема питання земельного голоду в Галичині, доповнено аналізом А. Шлепакова².

Другий напрям, тобто студії громадсько-політичної та інституційної розбудови діаспори, зосереджується на роботі українських локальних організацій, культурних центрів, ролі преси, шкільництва та церковних структур. Ключовими тут є «Студії до історії українців Канади» М. Марунчака, де висвітлено генезу українського друку та роль інтелігенції³. В. Макар досліджував соціально-політичну інтеграцію українців у канадське суспільство, наголошуючи на важливості освітнього рівня для досягнення соціального статусу⁴. Комплексний контекст адаптації та громадського життя українців у Канаді так само висвітлюють праці І. Теслі і П. Юзика «Українці в Канаді – їх розвиток і досягнення»⁵.

Серед наукових збірок іноземного походження на цю тему, слід виокремити роботу П. Мельницького «A political history of the ukrainian community in Manitoba 1899-1922» написану у 1979 р.⁶ П. Мельницький зробив значний внесок у вивчення раннього періоду адаптації українців у Канаді, концентруючись на політичному житті в Манітобі та проблемах, пов'язаних із реакцією канадського суспільства на нову імміграційну хвилю. Схожу тематику і період також досліджував Орест Мартинович у «Ukrainians in Canada: The Formative Period, 1891-1924», яку було опубліковано у 1991 р. в Едмонтоні⁷.

Третій напрям – гендерна історія та історія українського жіночого руху – охоплює дослідження жіночої агентності, участі в культурно-освітньому та

¹ Kaye V. Early Ukrainian Settlements in Canada 1895-1900: Dr. Josef Oleskow's Role in the Settlement of the Canadian Northwest. -Toronto, 1964. 420 p.

² Шлепаков А. Українська трудова еміграція в США і Канаді в кінці XIX-на початку XX ст. К., 1959. С. 14-44.

³ Марунчак, М. Г. Студії до історії українців Канади: у 5 т. / М. Г. Марунчак. – Вінніпег : Українська вільна академія наук, 1966—1967. Т. 2 : Піонерська доба. 546 с.

⁴ Макар В. Ю. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади. - Чернівці: Прут, 2006. 284 с.

⁵ Тесля І. Українці в Канаді – їх розвиток і досягнення / І. Тесля, П. Юзик. – Мюнхен : Український технічно-господарський інститут, 1968. 81 с.

⁶ Melnycky P. A Political history of the Ukrainian Community in Manitoba 1899-1922.-Manitoba, 1974. 284 p.

⁷ Martynowych Orest T.. Ukrainians in Canada: The Formative Period, 1891–1924. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta. 1991. 562 p.

громадському житті, самоорганізації та впливу на національну ідентичність. До цього напрямку відносяться праці М. Богачевської-Хом'як «Білим по білому: Жінки в громадському житті України, 1884–1939»¹, а також роботи, що аналізують специфіку жіночих організацій у діаспорі, освітні та культурні ініціативи, і їхній внесок у формування транснаціональної ідентичності українців у Канаді: спеціалізовані праці з історії жіночого руху та культурно-освітньої діяльності включають фундаментальні нариси Н. Л. Когуської «Чверть століття на громадській ниві» (1952)² та «Півстоліття на громадській ниві» (1986)³, дослідження Ф. Свиріпи «Wedded to the Cause: Ukrainian-Canadian Women and Ethnic Identity 1891–1991»⁴, статті Х. Шолоти про самоорганізацію українських жінок Канади, М. Юкас і О. Дзири про жіночі товариства, О. Ковальчук та К. Чернової про культурну та освітню роль діаспори. Важливою була і робота Джері Давн Вайн і Дженіс Рісток «Women and Social Change. Feminist Activism in Canada»⁵ для розуміння шляху і розвитку феміністичного руху в Канаді в цілому, щоб через їх призму прослідкувати вже тенденції українського жіноцтва. Ці дослідження дозволяють оцінити роль жіночого руху як важливого соціально-політичного актора та його внесок у підтримку колективної пам'яті і національної ідентичності української громади.

Джерельну базу дослідження складають письмові джерела, а саме діловодна та нормативна документація організацій, его-документи і періодичні видання. Фундаментом для вивчення внутрішнього життя та ідеології СУК стали документи, що зберігаються в Library and Archives Canada в Оттаві. Ключове

¹ Богачевська-Хом'як М. Білим по білому: Жінки в громадському житті України, 1884-1939 / Марта Богачевська-Хом'як. – К. : Либідь, 1995. 424 с

² Когуська Н. Чверть століття на громадській ниві: Історія Союзу Українок Канади 1926-1951 / Н. Когуська. - Вінніпег : Видано заходами і коштом Союзу українок Канади, 1952. 540 с.

³ Когуська Н. Л. Півстоліття на громадській ниві : нарис історії Союзу українок Канади 1926–1976 / Н. Л. Когуська. – Едмонтон – Вінніпег : видано заходами і коштом Союзу українок Канади, 1986. 1034 с.

⁴ Swyrypa Frances. Wedded to the Cause: Ukrainian-Canadian Women and Ethnic Identity 1891–1991 / Frances Swyrypa. – Toronto: University of Toronto Press, 1993. 330 p.

⁵ Dawn J. Women and Social Change. Feminist Activism in Canada / J. Dawn, J. Ristock. – Toronto: Lorimer and Company, Publisher, 1991. 397 p.

значення має Перший протокол Союзу (1926 р.), який фіксує момент заснування організації в Саскатуні. Важливу роль у розумінні правового статусу та цілей СУК відіграє Статут Союзу Українок Канади (редакція 1949 р.), а також організаційні плани праці для відділів. Динаміку розвитку та фінансовий стан організації дозволили простежити річні звіти (зокрема за 1933-1935 рр.) та підсумковий «Звіт Сім-літної праці СУК», який деталізує досягнення в освітній та мистецькій ділянках за перший період діяльності.

Джерела особистого походження (его-документи), що були залучені, дали змогу повною мірою відтворити настрої і переживання українських переселенців: епістолярій емігрантів першої і другої хвилі, що упорядкував І. Сич¹, мемуари І. Гуменюка «Мої спомини (до розвитку організованого життя українців у Східній Канаді)»², О. Брика «З минулих днів»³ і «Мої життєві студії»⁴. Запис інтерв'ю з першими сетлерами у праці В. Шумера «Recollections About the Life of the First Ukrainian Settlers in Canada»⁵.

Особливе значення мають періодичні видання та календарі, що висвітлюють активність Союзу Українок Канади, зокрема тижневик «Український Голос» (Вінніпег) та його ілюстровані календарі (1928-1934 рр.), а також багатотомне видання О. Войценко «Літопис українського життя в Канаді у 8 томах», що систематизує матеріали з періодичної преси та документально фіксує культурно-освітню діяльність організацій у хронологічному порядку. Для відтворення передісторії Союзу Українок Канади використано також матеріали осередків, що стали його частиною, зокрема Жіночого товариства ім. княгині Ольги у Вінніпезі (1925) та окремі публікації про діяльність відділів і молодіжних організацій таких як СУМК.

¹ З «Нового краю» : листи українських емігрантів з Канади / зібрав і упорядкував О. І. Сич. – Едмонтон : Видавництво Канадського інституту українських студій, 1991. – Довідник № 45. 66 с.

² Гуменюк І. Мої спомини (до розвитку організованого життя українців у Східній Канаді) / І. Гуменюк. – Торонто : накладом автора, 1957. 62 с.

³ Брик О. С. З минулих днів / О. С. Брик. – Йорктон : [б. в.], 1972. 138 с

⁴ Брик О. С. Мої життєві студії / О. С. Брик. – Вінніпег : [б. в.], 1956. 528 с.

⁵ Czumer W. Recollections About the Life of the First Ukrainian Settlers in Canada. - Edmonton, 1981. 216 p.

Окрему групу джерел становить іноетнічна (англомовна) преса 1940-1950-х рр. (Saskatoon Star-Phoenix, The Expositor, The Windsor Star). Аналіз цих видань дозволив верифікувати високий статус СУК у канадському суспільстві та визнання українського мистецтва як «доказу цивілізованості».

Також було використано статистичні дані, зокрема фундаментальне видання «A Statistical Compendium on the Ukrainians in Canada 1891-1975» (ред. В. Даркович) та звіту «Origin, birthplace, nationality and language of the Canadian people» (1929), що дозволило встановити динаміку міграційних процесів та рівень освіченості українців.

Отже, джерельна база дослідження є репрезентативною і повною мірою дозволяє висвітлити діяльність Союзу Українок Канади у 1926–1950-х роках та процес формування і становлення української діаспори.

Мета роботи полягає у тому щоб дослідити культурно-освітню діяльність Союзу Українок Канади в 1926-1950 рр.. Виявити її роль у формуванні української діаспорної спільноти.

Для досягнення цієї мети передбачено виконання таких **завдань**:

1. Простежити історичні та соціально-політичні передумови виникнення української діаспори в Канаді.
2. Визначити обставини створення Союзу Українок Канади, його програмні засади та ідейні орієнтири.
3. Проаналізувати основні напрями культурно-освітньої діяльності Союзу Українок Канади у міжвоєнний період.
4. Дослідити взаємодію СУК з іншими українськими інституціями в Канаді.
5. Висвітлити участь організації у процесі інтеграції повоєнної хвилі українських емігрантів.
6. Оцінити внесок Союзу Українок Канади у формування та зміцнення національної ідентичності українців у Канаді.

Методологія та методи дослідження

У роботі використано підходи культурної та гендерної історії, а також елементи соціологічного аналізу у взаємодії української спільноти з канадською. Вони дають змогу розглянути діяльність Союзу Українок Канади як частину ширших процесів формування української діаспори та розвитку жіночого руху.

Основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-історичні методи. Ретроспективний метод дав змогу простежити розвиток організації від її заснування у 1926 р. до середини ХХ століття. Генетичний метод використано для з'ясування причин виникнення Союзу Українок Канади та формування його ідейних засад. Статистичний метод застосовано для вивчення чисельності учасниць, мережі філій та масштабів освітніх ініціатив.

Комплексне використання зазначених методів дало змогу відтворити цілісну картину становлення та розвитку культурно-освітньої діяльності Союзу Українок Канади, простежити її вплив на процеси формування української діаспорної спільноти та збереження національної ідентичності в умовах міжвоєнного і повоєнного періодів.

Наукова новизна полягає у тому, що в першу чергу було висвітлено культурно-освітню діяльність Союзу Українок Канади як самостійний об'єкт дослідження в контексті формування української діаспорної спільноти. У роботі показано, що ця організація діяла не лише як жіноче товариство, а як важливий чинник збереження ідентичності, мови та громадської активності українців у Канаді. У роботу залучено маловідомі архівні матеріали та періодичні видання, завдяки чому вдалося віднайти нову перспективу на механізми культурної інтеграції й роль жінок у побудові діаспорного середовища.

Апробація. Основні положення та результати дослідження були представлені на 79-й Міжнародній конференції «Каразінські читання» та на засіданнях гуртку Історії України.

Структура дипломної роботи зумовлена її метою та поставленими дослідницькими завданнями. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗАСАД УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В КАНАДІ

1.1 Витоки української еміграції до Канади: історичні передумови до «першої хвилі», соціальні та політичні чинники становлення діаспори

У другій половині XIX ст. більшість українського населення Східної Галичини та Буковини перебувала під владою Австро-Угорської імперії. Після укладення угоди 1867 р., яка закріпила дуалістичний характер монархії, австрійський імператор надав значну автономію польській шляхті в Галичині в обмін на її політичну лояльність¹. Така політика мала негативні наслідки для українців: польська мова стала офіційною мовою адміністрації, а крайові органи влади фактично діяли в інтересах кількох тисяч польських землевласників (дідичів).

Соціальне становище українського селянства характеризувалося крайнім зубожінням і гострою нестачею землі. За даними наведеними у дослідженні А. Шлепакова, близько 42,7 % галицьких селян володіли наділами площею менше 2 гектарів, що очевидно не забезпечувало елементарного існування. Водночас значні земельні масиви перебували у власності польських, угорських та румунських землевласників². Польська шляхта активно виступала проти промислового розвитку Галичини з метою збереження резерву дешевої та залежної робочої сили. Податки й борги ще більше обтяжували селянство, що призводило до переконання, ніби життя «гіршим бути вже не може»³.

У 1880-х рр. у галицьких селах почали поширюватися невиразні чутки про простору й родючу землю за океаном. Хоча поодинокі згадки про українців з'являлися в Канаді значно раніше – зокрема Андрій Янковський у 1817 р. або дипломатичні діячі на кшталт Петра Полетики, який брав участь у визначенні

¹ Боровик М. Століття українського поселення в Канаді (1891–1991) / М. Боровик. – Монреаль – Оттава : Українська Могилансько Мазепинська академія наук (УММАН), 1991. С.3

² Шлепаков А. М. Українська трудова еміграція в США і Канаді в кінці XIX-на початку XX ст. К., 1959. С. 15

³ Українська еміграція. Історія і сучасність. Матеріали міжнародних наукових конференцій, присвячених 100-річчю еміграції українців до Канади. Упоряд. Ю. Ю. Сливка. - Львів: Каменяр, 1992. С.23

канадсько-аляскинського кордону в 1820-х рр.¹, - початок масової еміграції традиційно пов'язується з іменами Івана Пилипова та Василя Ілиняка².

7 вересня 1891 р. вихідці із села Небилів прибули до Монреаля, ставши першими задокументованими українськими поселенцями. Водночас у науковій літературі існують дискусії щодо більш ранніх хвиль переселення: деякі дослідники припускають присутність українців у Канаді вже у 1860-х р., а назва поселення «Хортиця» в Манітобі, зафіксована у 1875 р., могла бути принесена менонітами з України разом з українськими робітниками, які рятувалися від переслідувань російської охоранки³.

Після ознайомлення з умовами життя в Альберті та Манітобі Іван Пилипів на початку 1892 р. повернувся до Галичини, щоб забрати родину. Він активно агітував селян до виїзду, переконуючи їх, що на батьківщині вони не мають жодних перспектив, тоді як у Канаді можуть безкоштовно отримати землю⁴. Така діяльність викликала занепокоєння австро-угорської влади, яка не бажала втрачати робочу силу, і Пилипіва було заарештовано та засуджено до одного місяця ув'язнення за «збурення населення». Попри це навесні 1892 р. він знову вирушив до Канади разом із родиною та кількома іншими господарствами, заснувавши першу українську землеробську колонію в Едні (Стар), провінція Альберта⁵.

Перехід від поодиноких піонерів до масового руху був прискорений державною політикою Канади та науково-організаційною діяльністю доктора Осипа Олеськова. У 1872 р. в Канаді було ухвалено Закон про домініональні землі, який передбачав надання 160 акрів (65 гектарів) землі за символічну плату в 10

¹ 150-річчя українського поселення // Гомін України ч. 22, 27 травня, 1967, С.1-4

² Марунчак, М. Г. Студії до історії українців Канади: у 5 т. / М. Г. Марунчак. – Вінніпег : Українська вільна академія наук, 1966—1967. Т. 4 : Нариси, статті, есеї до Піонерської доби. С.25

³ Білецький Л. Українські піонери в Канаді (1891–1951) /Л. Білецький. – Вінніпег : накладом Комітету українців Канади, 1951. С. 17

⁴ Czumer W. Recollections About the Life of the First Ukrainian Settlers in Canada. - Edmonton, 1981. p. 15

⁵ Czumer W. Recollections About the Life of the First Ukrainian Settlers in Canada...p. 16-17

доларів¹. Для галицького селянина, який намагався вижити на ділянці менш ніж у 2 гектари, така пропозиція виглядала утопічно. Міністр внутрішніх справ Канади Кліффорд Сіфтон прагнув залучити фізично витривалих фермерів і цілеспрямовано звернув увагу на перенаселені райони Галичини².

Доктор Осип Олеськів, професор агрономії, був уповноважений товариством «Просвіта» у 1895 р. дослідити умови в Канаді. Його метою було спрямувати українських мігрантів з важких умов Бразилії, куди за незнанням і довірливістю до підступних еміграційних агентів як у пастку потрапило чимало українців, до більш придатних для землеробства канадських прерій. Після повернення Олеськів опублікував впливові брошури «Про вільні землі» та «О еміграції» у 1896 р., у яких надавав практичні та чесні поради селянам³. Він також вів переговори з канадським урядом, домагаючись дозволу на поселення українців компактними групами у вигляді сіл. Цей стратегічний крок мав вирішальне значення для формування діаспори, оскільки дозволив «малим Українам» на канадському Заході зберегти мову, церкву та культурні традиції, попри тисячі кілометрів від батьківщини⁴.

З метою стримування «еміграційної гарячки» австро-угорський уряд ухвалив закони у 1897, 1903, 1908 і 1909 рр., які забороняли виїзд певним категоріям населення⁵. До них належали рекрути – чоловіки призовного віку, зобов'язані до військової служби; особи, які перебували під слідством або були залучені до судових проваджень; неповнолітні без опікунів або батьки, які мали намір залишити своїх дітей без нагляду; а також малозабезпечені, які не володіли

¹ Українська еміграція. Історія і сучасність. Матеріали міжнародних наукових конференцій, присвячених 100-річчю еміграції українців до Канади. Упоряд. Ю. Ю. Сливка. - Львів: Каменярь, 1992. С.24

² Боровик М. Століття українського поселення в Канаді (1891–1991) / М. Боровик. – Монреаль – Оттава : Українська Могилансько Мазепинська академія наук (УММАН), 1991. С.13

³ Марунчак, М. Г. Студії до історії українців Канади: у 5 т. / М. Г. Марунчак. – Вінніпег : Українська вільна академія наук, 1970—1972. Т. 4 : Нариси, статті, есеї до Піонерської доби. С.12

⁴ Боровик М. Століття українського поселення в Канаді (1891–1991) / М. Боровик. – Монреаль – Оттава : Українська Могилансько Мазепинська академія наук (УММАН), 1991. С.15-16

⁵ Макар В. Ю. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади / В. Ю. Макар. – Чернівці : Прут, 2006. С.63

мінімально необхідною сумою готівки, оскільки держава побоювалася, що вони стануть тягарем для інших країн або не зможуть завершити подорож. Місцева адміністрація в Галичині часто приховувала інформацію про Канаду та Сполучені Штати, щоб утримати селян на землі, унаслідок чого ті, хто прагнув виїхати, змушені були робити це «таємно», аби уникнути втручання польсько-австрійської адміністрації.

Оскільки держава обмежувала легальний рух населення, багато селян зверталися до посередників, що наражало їх на серйозну фінансову небезпеку. Серед них виділялися: "Голланд-Америка" (голландська), "Австро-Американа" (австрійська), "Кенедіан Песифік Рейлвей" (канадська), "Кунард" (англійська), які створили широку сітку агентств, котра за своєю розгалуженістю не мала аналогів в інших європейських країнах¹. Ці агенти були надзвичайно зацікавлені в прибутку, отримуючи п'ять доларів за кожного чоловіка і два долари за кожного члена родини, якого їм удавалося «завербувати»².

Для покриття високої вартості переїзду та оформлення необхідних документів значна частина селян, орієнтованих на еміграцію за океан, зокрема до Канади, була змушена звертатися до лихварів, що формувало стійку боргову залежність і часто завершувалося повним економічним розоренням родин, які залишалися в Україні³. Особливо виразно системний і криміналізований характер цього процесу засвідчив Вадовицький еміграційний процес 1889–1890 рр., який відбувався в Окружному суді у Вадовицях і був безпосередньо пов'язаний з організацією нелегальної еміграції до Північної Америки. У ході судового розгляду було викрито розгалужену мережу еміграційних агентів і посередників, що діяли на території Східної Галичини та Буковини й спеціалізувалися на фінансовому визиску селян, використовуючи обман, лихварські кредити,

¹ Макар Ю. Діяльність агентів по вербовці до Канади на західноукраїнських землях наприкінці XIX початку XX ст. // Питання історії нового за новітнього часу. - Чернівці, 1994. С. 46

² Макар В. Ю. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади / В. Ю. Макар. – Чернівці : Прут, 2006. С.63

³ Кравчук П. І. Українці в Канаді : статті, нариси, памфлети / П. І. Кравчук. – Київ: Дніпро, 1981. С.10

вимагання та насильницьке позбавлення документів на транзитних пунктах, зокрема на залізничних вузлах. Попри масштаб справи, значну кількість підсудних і сотні свідчень, винесені вирoki мали переважно символічний характер, що свідчило про толерування імперською владою еміграційного бізнесу як інструменту позбавлення українського селянства соціальної опори. Сучасники процесу, зокрема Іван Франко, розцінювали ці події як показовий приклад експлуатації «народного нещастя» та морального банкрутства системи, яка замість захисту селян фактично сприяла їх витісненню за межі імперії¹.

Не відходячи від теми шахрайства, поширеним явищем так само були і яскраво підроблені агітаційні брошури і «листи» від українців, котрі за задумом проживають у Канаді вже декілька років і не знають горя². Однак, звичайно що, фіктивний епістолярій було достатньо легко спростувати справжнім. Лист Миколи Рошки, господаря з Брідка від 20 травня 1897 р., Вінніпег, провінція Манітоба, доносить: «Бодай були ті люди погоріли, що нас туди послали; самі наші християне збавили нас, бо вони писали до нас фальшиві листи. Дали підплатитися наші лайдаки та Сеньківські бездушники, що поприходили сюди вперед із Буковини і Галичини, а тепер марно пропадають тисячі а тисячі всілякого народу. Збавили нас вороги милого життя і молодого віку; нас підбурили до Канади, а самі служать тепер жидам і англічанам. Та ще і ті винні, що зі мною прийшли разом, бо я не мав охоти щастя шукати, я був собі добрий газда, а вони лише пити і мене підмовляти! У мене не запиралися двері через них, бо казали, що я письменний, то дам раду собі і їм. Не даром мав я перед сим дома такі страшні сні, Бог давав мені знак, но, видно, що я грішник, бо не догадався...»³.

¹ Українська еміграція. Історія і сучасність. Матеріали міжнародних наукових конференцій, присвячених 100-річчю еміграції українців до Канади. Упоряд. Ю. Ю. Сливка. - Львів: Каменяр, 1992. С.21

² Макар В. Ю. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади / В. Ю. Макар. – Чернівці : Прут, 2006. С.64

³ З «Нового краю»: листи українських емігрантів з Канади / зібрав і упорядкував О. І. Сич. – Едмонтон : Видавництво Канадського інституту українських студій, 1991. – Довідник № 45. С. 14

Були так само і автентичні листи, що без прикрас, але визнавали, що Канада є найбільш придатною країною оселення для «русинів». Отець Дмитрів до редакції газети «Буковина», надрукований 11/28/ березня 1898 р. пише: «Если-ж та еміграция мусить відбуватися, - если наш нарід мусить покидати рідну землю, - а я на підставі моїх теоретичних і практичних студий о Канаді скажу з чистою совістю, - що если наш нарід мусить емігрувати, - дорога для него лиш до Канади. Не буду повторяти того, що я про Канаду написав в амер. «Свободі» і заслав багато материялу до «Дъла», -однак редакция не благоволила видрукувати і не зволила до нині мені манускриптів відослати, я повторяю коротко, що земля, клімат, політичні і суспільні відносини в Канаді, для людей наших, що приходять з певним капіталом, суть абсолютно Пригідні»¹.

Однак, не зважаючи на усі негативні фактори, невинуваті очікування, місцями доволі небезпечну дорогу до «країни кленового листка», першій еміграційній хвилі судилося накрити Східну Галичину і Північну Буковину. На період з 1897 р. по 1914 р. припадають роки посиленої еміграції². За даними таких дослідників як вчений-енциклопедист В. Кубійович, кількість прибулих до Канади українців до 1899 р. становила від 2 до 3 тис., а станом на 1914 рік у 180 тис., де лише з Галичини прибуло як мінімум 100 тис.³. В. Даркович у свою чергу давав трохи меншу цифру у 170 тис. з 1891 по 1914 рр⁴. Тодішня сучасна періодика на кшталт «Буковини» і «Українського голосу» надають дещо інші дані. У 1901 р. К. Генік писав до газети «Буковина», що «Народу є тут в цілій Канаді з Буковини й Галичини до 30.000 у чотирох кряях порозміщені»⁵. Тижневик «Український голос» публікував інформацію, що на момент його

¹ З «Нового краю» : листи українських емігрантів з Канади... С. 16

² Марунчак М. Г. Історія українців Канади : у 2 т. /М. Г. Марунчак. – Вінніпег : накладом Української вільної академії наук в Канаді, 1991. – Т. 1. С.48

³ Макар В. Ю. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади / В. Ю. Макар. – Чернівці : Прут, 2006. С.82

⁴ Макар В. Ю. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади... С.82

⁵ З «Нового краю» : листи українських емігрантів з Канади ...С.24

заснування у 1910 р., орієнтовна кількість українців в Канаді сягала 150 тис.¹. В. Кайє, українсько-канадський дослідник, у своїй роботі присвяченій ранньому заселенню Канадою українців засвідчує: кількість людей зросла від 27 тис. до 130 тис. в двадцятиліття з 1901 р. по 1921 р.².

Причина такого розгалуження в статистиці має коріння в нюансованих соціально-політичних обставинах. На зламі XIX–XX ст. національна ідентичність вихідців з українських земель, які прибували до Канади, перебувала у стані формування та фрагментації, що зумовлювало як плутанину в офіційній канадській документації, так і невизначеність у самовизначенні самих мігрантів. Для більшості представників першої хвилі еміграції 1891–1914 рр. етнонім «українці» ще не був усталеним. Натомість домінували інші рівні ідентичності: етноконфесійна, регіональна та імперсько-правова. Поширеним було самоназвання «русини» або використання терміна «рутени», що відображало традиційну церковно-культурну ідентифікацію. Водночас значну роль відігравала регіональна приналежність: вихідці з австрійської частини українських земель означували себе як галичани або буковинці. Оскільки ж еміграція здійснювалася за паспортами Австро-Угорської або Російської імперій, у правовому сенсі мігранти фіксувалися як піддані відповідних держав.

Низька обізнаність канадських імміграційних служб і переписувачів із етнічною мапою Центрально-Східної Європи призводила до систематичних помилок у класифікації прибульців. Галичан часто записували як австрійців за державним підданством або як поляків з огляду на адміністративне домінування польських еліт у Галичині. Вихідців з Буковини чи територій Російської імперії нерідко зараховували до росіян або румунів³. У низці ранніх канадських звітів і

¹ Макар В. Ю. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади / В. Ю. Макар. – Чернівці : Прут, 2006. С.82

² Kaye V. Early Ukrainian Settlements in Canada 1895-1900: Dr. Josef Oleskow's Role in the Settlement of the Canadian Northwest. -Toronto, 1964.-р 372

³ Макар В. Ю. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади...С.81

публікації навіть сам термін «галичани» використовувався як назва окремої «національності», а не регіонального походження.

Галичани прибували насамперед із південно-східних повітів, зокрема Борщівського, Заліщицького та Снятинського, тоді як буковинці – з околиць Кіцманя, Заставни й Чернівців. Канадська влада спрямовувала цих переселенців до лісостепових районів прерій, де сформувався суцільний «український пояс» поселень, що простягнувся майже на 1200 миль від південно-східної Манітоби до північно-західної Альберти¹.

Новоприбулі поселялися на малопридатних для обробітки ділянках, вкритих лісами, болотами або камінням, і змушені були роками вкладати важку фізичну працю в їх розчищення². На початковому етапі житлові умови обмежувалися землянками або примітивними дерев'яними хатинами³. Фінансове становище українців було вкрай складним: вони прибували з найнижчим середнім капіталом серед усіх європейських іммігрантів, а більшість родин, як вже згадувалося раніше, перебувала в борговій залежності. З метою утримання господарств і сплати боргів чоловіки часто змушені були поєднувати землеробство із сезонною некваліфікованою працею на залізницях, у шахтах чи лісорозробках, як пощастить їй навіть знайти: «...Богато народу питає за роботов, а мало може єї дістати. Фармари, не надіючи ся урожаю, нікого не беруть;окрім трохи робити по желізницях, другої нема...»⁴.

Паралельно інтеграція українських переселенців у канадське суспільство наприкінці XIX - на початку XX ст. відбувалася повільно. Дослідник М. Марунчак працюючи з газетою «Winnipeg Daily Nor'Wester» зазначає, що в публічному дискурсі та тогочасній пресі українців часто зневажливо називали «небажаними

¹ Боровик М. Століття українського поселення в Канаді (1891–1991) / М. Боровик. – Монреаль – Оттава : Українська Могилансько Мазепинська академія наук (УММАН), 1991. С.15-16

² З «Нового краю» : листи українських емігрантів з Канади / зібрав і упорядкував О. І. Сич. – Едмонтон : Видавництво Канадського інституту українських студій, 1991. – Довідник № 45. С.19

³ Українська еміграція. Історія і сучасність. Матеріали міжнародних наукових конференцій, присвячених 100-річчю еміграції українців до Канади. Упоряд. Ю. Ю. Сливка. - Львів: Каменяр, 1992. С.68

⁴ З «Нового краю» : листи українських емігрантів з Канади ...С.22

чужинцями» (undesirable immigrants) та «галичанські бідняки» (Galician paupers)¹, зображуючи їх як тягар для прогресивних громад через бідність та неосвіченість. Така ворожість підсилювалася мовним бар'єром та глибокими культурними відмінностями, що фактично ізолювало українські громади в межах їхніх блокових поселень.

Водночас важливим, хоча й нетривалим, інструментом інтеграції стала система двомовної освіти, яка існувала до 1916 р. та сприяла поєднанню адаптації до канадського середовища зі збереженням рідної мови. Проте в умовах Першої світової війни зростання ксенофобських і шовіністичних настроїв призвело до ліквідації цієї системи². Особливо драматичними стали наслідки війни для українців – підданих Австро-Угорської монархії, яких канадська влада офіційно класифікувала як «enemy aliens». У результаті близько восьми тисяч осіб було інтерновано до таборів, а тисячі інших підлягали реєстрації та постійному нагляду³.

У підсумку до цього підрозділу, варто визначити, що корені «першої хвилі» еміграції йдуть дуже глибоко в історію України. Підтвердженням цієї тези буде слугувати глибокий аналіз причин – аграрне перенаселення, земельний голод, економічне визискування селянства та національно-політична дискримінація в межах імперських систем, поєднувалися з болісним духовним виміром еміграції – вимушеним відривом від рідної землі, громади й усталеного релігійного життя. Для багатьох селян виїзд за океан означав не лише надію на фізичне виживання, а й глибоку особисту трагедію, втрату звичного духовного опертя та роки поневірян у «чужій землі», де доводилося відстоювати віру, мову й власну ідентичність у ворожому або байдужому середовищі. Водночас і ті, хто залишався

¹ Марунчак М. Г. Історія українців Канади : у 2 т. /М. Г. Марунчак. – Вінніпег : накладом Української вільної академії наук в Канаді, 1991. – Т. 1. С.73-74

² Білецький Л. Українські піонери в Канаді (1891–1951) /Л. Білецький. – Вінніпег : накладом Комітету українців Канади, 1951. С.50

³ Боровик М. Століття українського поселення в Канаді (1891–1991) / М. Боровик. – Монреаль – Оттава : Українська Могилансько Мазепинська академія наук (УММАН), 1991. С.36

на батьківщині, зазнавали злиднів, соціального занепаду та духовного спустошення, спричинених імперською політикою. Таким чином, українська еміграція до Канади постає не як добровільний вибір, а як глибока національна драма, у якій страждання й бідність супроводжували українців як на рідних землях, так і в умовах важкого освоєння заморських просторів, закладаючи водночас підвалини майбутнього життя й самоорганізації діаспори.

1.2 Перші громадські об'єднання українських емігрантів як інституційні форми адаптації в новому середовищі

Важливим чинником консолідації громади в таких умовах, але водночас і джерелом гострих конфліктів, стало релігійне життя. Яке, в свою чергу, практично є «передумовою» до організаційного руху. У перше десятиліття поселення вихідці з Галичини та Буковини опинилися в умовах майже повної відсутності власного духовенства, що дослідник Л. Білецький означував як стан «духовного сирітства»: попри високу релігійність, громади роками не мали постійних українських священиків і змушені були самотужки здійснювати богослужбові практики або звертатися до духовних осіб інших національностей та обрядів¹. Перші українські богослужіння на канадській землі, відправлені о. Нестором Дмитрівим у 1897 р. в Манітобі та Альберті, мали радше символічний характер, оскільки ці візити були епізодичними й не забезпечували стабільної церковної опіки².

Сформований таким чином духовний вакуум активно використала Російська православна місія, фінансована й ідеологічно підтримувана царським урядом, яка шляхом гасла «всьо равно» переконувала греко-католицьке селянство в нібито тотожності православ'я і католицизму³. Це спричинило масові переходи частини громад під юрисдикцію російських єпископів і, як наслідок, глибокі внутрішні

¹ Білецький Л. Українські піонери в Канаді (1891–1951) / Л. Білецький. – Вінніпег : накладом Комітету українців Канади, 1951. С.24

² Боровик М. Століття українського поселення в Канаді (1891–1991) / М. Боровик. – Монреаль – Оттава : Українська Могилянсько-Мазепинська академія наук (УММАН), 1991. С.41-42

³ Марунчак, М. Г. Студії до історії українців Канади: у 5 т. / М. Г. Марунчак. – Вінніпег : Українська вільна академія наук, 1970-1972. Т. 4 : Нариси, статті, есеї до Піонерської доби. С.84-85

конфлікти та тривалі судові процеси за церковне майно, найвідомішим із яких став семирічний процес у справі церкви в Една-Стар, що завершився рішенням Таємної Ради в Лондоні на користь православної меншості¹.

Вагомим елементом діяльності релігійних громад стало створення братств взаємодопомоги, які виконували важливу соціальну функцію. За відсутності державних механізмів соціального захисту для іммігрантів ці організації надавали матеріальну та моральну підтримку членам громади, що опинилися у складних життєвих обставинах. Братства допомагали хворим, вдовам, сиротам, організовували збір коштів у разі нещасних випадків або смерті годувальника сім'ї. Одним із найвідоміших прикладів такого типу організацій стало Українське запомогове братство святого Миколая, засноване у 1905 р. у Вінніпезі за ініціативою о. Михайла Гури². Це об'єднання стало своєрідним зразком для подальшого розвитку українських асекураційних і взаємодопомогових інституцій у Канаді.

Паралельно активну місіонерську діяльність розгортали протестантські конфесії – передусім пресвітеріани та методисти, які поєднували соціальну допомогу (через школи, лікарні та притулки) з релігійною пропагандою; саме в цьому контексті виникла так звана «Незалежна грецька церква» о. Серафима, що згодом розпалася³. Інституційне впорядкування релігійного життя розпочалося після призначення у 1912 р. єпископа Никити Будки, який заклав організаційні основи Української греко-католицької церкви в Канаді, однак його спроби централізувати контроль над церковним майном і запровадити цілібат викликали гостру опозицію з боку частини світської інтелігенції⁴. Ці конфлікти, посилені

¹ Марунчак, М. Г. Студії до історії українців Канади: у 5 т. / М. Г. Марунчак. – Вінніпег : Українська вільна академія наук, 1970—1972. Т. 4 : Нариси, статті, есеї до Піонерської доби. С.85

² Тесля І. Українці в Канаді – їх розвиток і досягнення / І. Тесля, П. Юзик. – Мюнхен : Український технічно-господарський інститут, 1968. С.28

³ Боровик М. Століття українського поселення в Канаді (1891–1991) / М. Боровик. – Монреаль – Оттава : Українська Могилансько Мазепинська академія наук (УММАН), 1991. С.55, 59

⁴ Боровик М. Століття українського поселення в Канаді (1891–1991)... С.44

страхами перед «латинізацією», зрештою привели до проголошення у 1918 р. Української греко-православної церкви Канади. Таким чином, релігійне питання стало не лише духовною основою життя української еміграції з Галичини та Буковини, а й важливим чинником її соціальної, політичної та національної самоорганізації, хоча ціною цього була тривала міжконфесійна боротьба, що надовго поділила діаспору.

Паралельно з релігійними структурами важливу роль у формуванні національної свідомості відігравали культурно-освітні товариства. Високий рівень неписьменності серед представників першої хвилі еміграції, який сягав близько 40 %, зумовив появу читалень як осередків не лише культурного дозвілля, а й елементарної освіти та самоосвіти. Перша українська читальня в Канаді виникла 1898 р. в Едні-Стар у домі Олександра Карпця¹. Уже наступного року у Вінніпезі було створено «Міжнародну читальню», згодом відому як читальня імені Тараса Шевченка, яка об'єднала навколо себе українську інтелігенцію на чолі з Кирилом Геником².

З розвитком громад українці почали зводити власні Народні Доми, що виконували функції культурних центрів, бібліотек і місць для громадських зібрань. Відкриття Українського Народного Дому у Вінніпезі 1905 р. стало важливою подією, адже він перетворився на символічне й практичне «серце» українського життя Манітоби³. Важливою подією стала перша українська театральна вистава в Канаді – постановка п'єси «Аргонавти» у 1904 р., яка засвідчила поступове формування власного культурного простору української

¹ Марунчак, М. Г. Студії до історії українців Канади: у 5 т. / М. Г. Марунчак. – Вінніпег : Українська вільна академія наук, 1970—1972. Т. 4 : Нариси, статті, есеї до Піонерської доби. С.77

² Боровик М. Століття українського поселення в Канаді (1891–1991) / М. Боровик. – Монреаль – Оттава : Українська Могилансько Мазепинська академія наук (УММАН), 1991. С.67

³Макар В. Ю. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади / В. Ю. Макар. – Чернівці : Прут, 2006. С.143

діаспори¹. За зразком галицької «Просвіти» в Канаді сформувалася мережа однойменних товариств, які займалися організацією хорів, театральних гуртків, вечірніх шкіл і сприяли поширенню національної ідеї серед широких мас емігрантів.

Поява української інтелігенції, так званого «третього стану», зумовила потребу в нових формах професійної самоорганізації. Важливим етапом стало заснування у 1907 р. у Вінніпезі Української учительської асоціації - першої професійної спілки українців у Канаді². Саме на її з'їзді було ухвалено принципове рішення відмовитися від традиційних етнонімів «русин» і «руський» на користь назви «український», що мало велике значення для формування єдиної національної ідентичності діаспори³. Учительські організації також відігравали провідну роль у боротьбі за збереження системи двомовної українсько-англійської освіти в степових провінціях.

Після ліквідації системи двомовної освіти у 1916 р., що було пов'язано з посиленням націоналістичних настроїв у Канаді під час Першої світової війни, українська громада змушена була самостійно організовувати освітню діяльність. У відповідь на ці обмеження виникли так звані рідні, вечірні та недільні школи, які діяли при церквах і Народних домах. У цих закладах дітей і дорослих навчали української мови, історії та культури⁴.

У Східній Канаді, зокрема в Монреалі, організоване українське життя сформувалося дещо пізніше, однак мало виразно соціальний характер. Тут українці переважно працювали на фабриках і залізницях, що зумовило акцент на взаємодопомозі. У 1904 р. за ініціативою о. Л. Сембратовича було створено

¹ Марунчак, М. Г. Студії до історії українців Канади: у 5 т. / М. Г. Марунчак. – Вінніпег : Українська вільна академія наук, 1970—1972. Т. 4 : Нариси, статті, есеї до Піонерської доби. С.75

² Тесля І. Українці в Канаді – їх розвиток і досягнення / І. Тесля, П. Юзик. – Мюнхен : Український технічно-господарський інститут, 1968. С.40

³ Макар В. Ю. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади / В. Ю. Макар. – Чернівці : Прут, 2006. С.145

⁴ Білецький Л. Українські піонери в Канаді (1891–1951) /Л. Білецький. – Вінніпег : накладом Комітету українців Канади, 1951. С.51

товариство «Опіка переселенців», а в 1907 р. виникло товариство «Самопоміч», яке надавало підтримку хворим і безробітним робітникам¹.

Важливим чинником розвитку громадського життя української діаспори в Канаді стала також преса, яка виконувала функцію інформаційного, культурного та політичного координатора громади. Першим українським періодичним виданням у Канаді став тижневик «Канадійський Фармер», який почав виходити у Вінніпезі 12 листопада 1903 р. Ініціатива його заснування належала громадському діячеві Кирилу Генику, який ще у 1902 р. виступив із ідеєю створення української газети для потреб іммігрантів. Хоча видання фінансово підтримувалося Ліберальною партією Канади, редакційна політика значною мірою залишалася в руках українських редакторів і авторів². Газета відігравала важливу роль у житті українських переселенців, публікуючи матеріали про умови ведення господарства на канадських преріях, правила отримання земельних наділів, новини громадського життя та інформацію про політичну систему країни. Завдяки цьому «Канадійський Фармер» став одним із головних інструментів інтеграції українців у канадське суспільство.

З 1910 р. значний вплив на громадську думку почав справляти «Український голос», який, будучи створеним середовищем учителів та національно свідомої інтелігенції, став рупором ідеї єдності діаспори та української національної самостійності³. Через сторінки цієї газети українська громада обговорювала власні проблеми, захищала свою репутацію перед канадським суспільством і формувала почуття національної гідності. Завдяки пресі розпорошені фермерські колонії

¹ Марунчак, М. Г. Студії до історії українців Канади: у 5 т. / М. Г. Марунчак. – Вінніпег : Українська вільна академія наук, 1970-1972. Т. 4 : Нариси, статті, есеї до Піонерської доби. С.89, 95

² Марунчак, М. Г. Студії до історії українців Канади: у 5 т. ... С.116

³ Войценко О. Літопис українського життя в Канаді : у 8 т. /О. Войценко. – Вінніпег : Тризуб, 1961. – Т. 1 : Піонерська доба: 1874-1918. С.8

отримали можливість існувати в єдиному інформаційному просторі, що сприяло зміцненню зв'язків між різними регіонами українського поселення в Канаді¹.

Поряд із загальнонаціональними виданнями важливу роль відігравала релігійна та конфесійна преса, яка відображала складну конфесійну структуру української громади. У 1905 р. у Вінніпезі почала виходити газета «Ранок», заснована пресвітеріанськими місіонерами як друкований орган так званої Незалежної грецької церкви². У 1909 р. в Торонто було започатковано видання «Свідок правди», яке стало першою українською газетою в Східній Канаді³. Це видання мало релігійно-народний характер і видавалося баптистськими місіями, поєднуючи релігійну тематику з матеріалами про життя українських переселенців. Водночас важливим органом Української греко-католицької церкви став часопис «Канадійський Русин», заснований у 1911 р. у Вінніпезі. Він представляв інтереси греко-католицької громади та висвітлював діяльність першого українського католицького єпископа в Канаді Никити Будки⁴.

Оскільки преса традиційно виступала й продовжує виступати політизованим інструментом суспільної комунікації, закономірно постає питання про особливості становлення та розвитку перших громадсько-політичних організацій і партій. Перші прояви політизації української громади з'явилися вже на початку XX ст., коли українські переселенці почали брати участь у виборчому процесі та долучатися до діяльності канадських політичних партій. Важливу роль у цьому відігравала специфіка розселення українців на території канадських прерій. Блокові поселення, в яких компактно проживали українські колоністи, сприяли формуванню певної політичної солідарності та дозволяли громаді виступати як відносно консолідована електоральна група. На початковому етапі українці не

¹ Білецький Л. Українські піонери в Канаді (1891–1951) /Л. Білецький. – Вінніпег : накладом Комітету українців Канади, 1951. С.61

^{2 2} Білецький Л. Українські піонери в Канаді (1891–1951) ...С.60

³ Марунчак, М. Г. Студії до історії українців Канади: у 5 т. / М. Г. Марунчак. – Вінніпег : Українська вільна академія наук, 1970–1972. Т. 4 : Нариси, статті, есеї до Піонерської доби. С.126

⁴ Боровик М. Століття українського поселення в Канаді (1891–1991) / М. Боровик. – Монреаль – Оттава : Українська Могилансько Мазепинська академія наук (УММАН), 1991. С.44

мали власних політичних партій, тому їхні інтереси представляли місцеві агенти основних канадських політичних сил – Ліберальної та Консервативної партій¹. Водночас у середовищі української громади поступово з'являлися освічені діячі, які починали активно долучатися до політичної агітації та представляти інтереси співвітчизників.

Одним із перших організаційних проявів політичної активності українців стало створення партійних клубів. У 1908 р. у Вінніпезі було засновано «Руський консервативний клуб», який став осередком підтримки Консервативної партії серед українських виборців. Уже наступного року як його політичний конкурент виник «Руський ліберальний клуб»². Діяльність цих організацій була спрямована на політичну мобілізацію українських іммігрантів, ознайомлення їх із особливостями канадської політичної системи та залучення до участі у виборчому процесі. Клуби проводили агітаційні заходи, організовували зустрічі з кандидатами та сприяли просуванню представників української громади на муніципальному рівні. Завдяки цьому українці поступово здобували досвід участі у демократичному політичному житті країни.

Поряд із традиційними партійними структурами серед українських іммігрантів поширювалися й інші політичні течії, зокрема соціалістичні та соціал-демократичні ідеї. Вони були особливо популярними серед робітників та частини інтелігенції, які виступали за соціальні реформи та покращення умов праці. Однією з перших організацій такого спрямування стала Українська вільнодумна федерація, що сформувалася на базі вінніпезької читальні. У 1907 р. вона була реорганізована в українське відділення Соціалістичної партії Канади, ставши важливим осередком поширення соціалістичних ідей серед української громади³.

¹ Макар В. Ю. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади / В. Ю. Макар. – Чернівці : Прут, 2006. С.161

² Макар В. Ю. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади...С.166

³ Українська еміграція. Історія і сучасність. Матеріали міжнародних наукових конференцій, присвячених 100-річчю еміграції українців до Канади. Упоряд. Ю. Ю. Сливка. - Львів: Каменяр, 1992. С.86

Важливу роль у популяризації цих ідей відігравала, знову ж таки, українська преса. У 1907 р. почала виходити перша соціалістична газета «Червоний прапор», редактором якої був Павло Крат. Видання висвітлювало проблеми робітничого руху, закликало до боротьби за соціальні права та сприяло формуванню політичної свідомості українських робітників¹. Подальший розвиток цього напрямку відбувся у 1910 р., коли відбувся перший з'їзд Федерації українських соціал-демократів.

Після завершення Першої світової війни у середовищі української громади Канади почали чіткіше проявлятися ідеологічні суперечності, що призвело до формування різних політичних напрямів. У 1918 р. було створено Товариство український робітничо-фермерський дім, яке згодом трансформувалося у Товариство об'єднаних українських канадців². Ця організація мала виразне ліве, прокомуністичне спрямування і підтримувала встановлення радянської влади в Україні, співпрацюючи з Комуністичною партією Канади. Її діяльність сприяла формуванню потужного лівого руху в українській діаспорі.

Натомість інша частина української громади орієнтувалася на національно-державницьку ідеологію та виступала за підтримку незалежницьких прагнень українського народу. Це призвело до тривалого ідеологічного протистояння між так званим «прогресистським» лівим табором та національно орієнтованими організаціями. У міжвоєнний період ці суперечності інколи набували гострого характеру і проявлялися навіть у конфліктах за контроль над громадськими установами, зокрема Народними домами³.

У підсумку до цього підрозділу, важливо все ж означити, що розгортання громадсько-політичної, культурної та освітньої діяльності українських емігрантів

¹ Українська еміграція. Історія і сучасність... С.121

² Марунчак М. Г. Студії до історії українців Канади : у 5 т. / М. Г. Марунчак. – Вінніпег : Українська вільна академія наук, 1973 – 1980. –Т. 5 : Розвідки та документи міжвоєнної доби. С.58

³ Марунчак М. Г. Студії до історії українців Канади : у 5 т. / М. Г. Марунчак. – Вінніпег : Українська вільна академія наук, 1973 – 1980. –Т. 5 : Розвідки та документи міжвоєнної доби. С.71

на території Канади відбулося доволі швидко і незворотно. Попри різноманітність форм діяльності, їх об'єднувала спільна мета – інтеграція української громади в канадське суспільство. Для українських піонерів це була можливість довести упередженому англосаксонцю своє протиставлення до «аполітичності» і чітку громадянську позицію, на рівні з культурною освіченістю, високими духовними цінностями і навіть їхньою строкатістю. У такий спосіб громадські структури не лише забезпечували духовні потреби переселенців, але й сприяли формуванню системи громадської солідарності, яка допомагала українцям долати труднощі перших років життя в новому середовищі.

1.3 Зародження жіночого руху серед українок Канади (1890- 1920 рр.): ідейні витоки та організаційні прояви

Трансформація європейської правової системи на межі XIX та XX століть позначилася радикальним переглядом статусу жінки, що перейшла від ролі об'єкта домашньої опіки до статусу повноправного суб'єкта цивільних та політичних відносин. Процеси секуляризації шлюбу, закріплення майнової дієздатності та легітимізація права на розлучення стали юридичним відображенням невідворотного процесу визнання жінки автономною особою. В основі цієї еволюції лежала гостра потреба гармонізації приватних інтересів жінки з вимогами модерного суспільства, що спонукало до боротьби за доступ до вищої освіти, професійної самореалізації та рівних виборчих прав.

Західноукраїнський жіночий рух у Галичині та Буковині розвивався у межах цієї загальноєвропейської парадигми, демонструючи високий рівень правової культури та стратегічного планування¹. Від 1890-х років, завдяки петиційним акціям та публічним дискусіям, українки вибороли право на університетські студії та активно інтегрувалися у політичні структури, що традиційно вважалися чоловічими.

¹ Маланчук-Рибак О. Жіночий рух на західноукраїнських землях (кінець XIX – 30-і роки XX століття). Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні: колективна монографія / За заг. ред. Л. О. Смоляр. Одеса, 1999. С. 111.

Однак в історіографії загалом прийнято рахувати, що початок акції емансипаційного руху почався завдяки Наталі Кобринській і малій групі жінок, організуючи перше жіноче товариство в Станиславові. 7 жовтня 1884 р. під назвою “Товариство Русских Женщин”. Мета товариства за словами Кобринської була достатньо скромна:

“Ми поклали собі метою впливати на розвій жіночого духа через літературу, бо література була все вірним образом ясних і темних сторін суспільного ладу, його потреб і недостатків... Особливо ми, жінки, терпимо... Поступовці уважають нас за недорослих до їх понять, а непоступовці — за відбіглих від їх виображень. З того виробився великий і ухибляючий жіноцтву пересуд, що начитане лиш баламутить жіночий ум”¹.

В цілому цей досвід «практичного фемінізму» базувався на усвідомленні того, що соціальна рівноправність має не лише юридичний, а й глибокий суспільно-психологічний вимір, де материнство та патріотичне служіння інтерпретувалися як фундамент національної стійкості.

Саме цей сформований у Центрально-Східній Європі кадровий та інтелектуальний потенціал став основою для перенесення традицій організованого жіноцтва на Північноамериканський континент. Переселенки першої та другої хвиль еміграції привезли до Канади не лише побутові звичаї, а й готову модель соціокультурної мобілізації.

Але чи мало це дійсно якийсь вплив на українське жіноцтво Канади? Формування жіночого руху в українській громаді Канади було також безпосередньо зумовлене специфікою соціально-економічних умов першої хвилі еміграції та поступовим усвідомленням жінками власної ролі у збереженні національної ідентичності й громадському житті діаспори. Українська еміграція 1891–1914 рр. мала переважно заробітчанський характер і супроводжувалася

¹ Кобринська Н. Про первісну ціль товариства руських жінок в Станиславові в кн. Вибрані твори, Київ, 1958, С. 316-317.

значним гендерним дисбалансом: до 1910 р. жінки становили лише близько 20 % дорослого емігрантського населення. Така ситуація пояснювалася економічною нестабільністю перших переселенців, які не завжди мали змогу одразу перевезти родини до Канади.

Українки першої хвилі еміграції опинилися в умовах подвійного соціального тиску. З одного боку, їхнє повсякденне життя визначалося бідністю та необхідністю важкої фізичної праці: через відсутність фінансових заощаджень жінки були змушені працювати нарівні з чоловіками, забезпечуючи елементарне виживання родини. З іншого боку, серйозним викликом залишався низький рівень освіти. За даними досліджень 1909 р., понад 90 % українок не володіли англійською мовою, а близько 70 % були неписьменними; навіть у 1921 р. рівень неписьменності серед українців Канади сягав 51 %¹. Ці обставини істотно обмежували можливості соціальної мобільності та інтеграції жінок у нове середовище.

Важливим чинником, що гальмував емансипаційні процеси, залишався патріархальний устрій української громади. Чоловіки-емігранти прагнули зберегти традиційні соціальні ролі, властиві галицькому селянському суспільству, вважаючи себе єдиними розпорядниками сімейних фінансів і посередниками між родиною та публічною сферою. Жінки, своєю чергою, повільніше адаптувалися до модерних змін, довше зберігаючи традиційний одяг, побут і світоглядні установки. Проте саме в цих умовах поступово визрівали передумови жіночої самоорганізації.

Перші організаційні прояви жіночого руху серед українок Канади з'явилися вже на межі XIX–XX ст. і мали переважно релігійно-культурний характер. Осередки жіночої активності формувалися у вигляді сестринств при церквах або гуртків при Українських народних домах, виконуючи функції взаємодопомоги та

¹ Шолота Х. Самоорганізація українських жінок Канади в період першої та другої хвиль еміграції (1892-1914, 1922-1939 рр.). Схід 2 (148). 2017. С. 65-70.

культурного згуртування. Так, у 1901 р. в Едмонтоні виникло Товариство дівчат-робітниць при вечірній школі латинських сестер, а в 1903 р. там само було засновано жіноче співоче товариство «Боян»¹.

Ухвалення в 1910 р. закону законодавчими зборами Манітоби у Вінніпезі стало знаковою віхою в історії жіночих прав у Канаді, оскільки цим актом жінок було юридично зрівняно в правах із чоловіками². Особлива значущість цього рішення полягала в тому, що Манітоба стала першою канадською провінцією, яка на законодавчому рівні офіційно визнала принцип рівноправності жінок.

Дія цього закону поширилася далеко за межі формально-правової сфери й мала відчутний вплив на іммігрантські спільноти, зокрема стала важливим стимулом для самоорганізації українського жіноцтва. До цього часу українки першої хвилі еміграції перебували в умовах жорстких структурних обмежень: рівень неписьменності серед них сягав близько 70%, більшість не володіла англійською мовою, а їхня життєдіяльність зводилася переважно до виснажливої фізичної праці, необхідної для забезпечення виживання родини. Ситуацію ускладнював патріархальний соціальний лад, у межах якого чоловіки прагнули зберегти традиційні галицькі привілеї, зокрема монопольний контроль над фінансами та свободою пересування.

Тобто закон Манітоби сприяв поступовій трансформації цієї моделі, оскільки створив правову основу для усвідомлення жінками власних прав і виходу за межі виключно релігійної чи доброчинної діяльності. Він заохочував перехід від дрібних церковних «сестринств» до формалізованих і публічно активних організацій, здатних діяти в ширшому суспільному просторі.

Новий етап у розвитку жіночого руху розпочався в роки Першої світової війни та повоєнного періоду. Центром організованої жіночої активності став Вінніпег, де 16 листопада 1916 р. при Українському народному домі було

¹ Шолота Х. Самоорганізація українських жінок Канади в період першої та другої хвиль еміграції (1892-1914, 1922-1939 рр.). Схід 2 (148). 2017. С. 66

² Маклейн М. Про жіночий рух в Канаді / М. Маклейн / Промінь. - 1985. - № 2. С. 12, 20.

створено ініціативний комітет, а 30 грудня того ж року – Українське жіноче товариство на чолі з М. Бояківською. Діяльність цієї організації виходила за межі традиційної культурно-освітньої роботи: членкині опікувалися «Рідною школою», поповнювали бібліотеки українською літературою, організовували лекції для жінок, а також уперше в історії українського жіночого руху Канади взяли участь у виборах до міської ради¹. Таким чином, жіноча організованість набула чітко окресленого політичного виміру.

Паралельно розвивався й робітничий напрям жіночого руху. У 1918 р. було засновано Товариство Український робітничий дім, при якому згодом сформувалися активні жіночі секції соціалістичного спрямування. У 1919-1920 рр. географія жіночого руху істотно розширилася: з'явилися нові організації, зокрема товариство «Вільна Україна» в Монреалі та товариство ім. Княгині Ольги в Манітобі, що свідчило про поступове поширення ідей жіночої солідарності поза межами Західної Канади².

Роль жіночого руху у формуванні української громади в Канаді була надзвичайно важливою, оскільки жіночі організації стали одним із ключових чинників консолідації українського емігрантського середовища. Упродовж перших десятиліть існування українських поселень ці об'єднання сприяли зміцненню внутрішньої єдності громади, об'єднуючи її членів незалежно від політичних уподобань чи конфесійної належності. Діяльність жіночих організацій не обмежувалася лише соціальною допомогою або благодійністю. Вони активно долучалися до громадського життя, підтримували освітні ініціативи та виступали за розширення можливостей для культурного розвитку української громади. Зокрема, жіночі товариства брали участь у громадських кампаніях на підтримку

¹ Шолота Х. Самоорганізація українських жінок Канади в період першої та другої хвиль еміграції (1892-1914, 1922-1939 рр.). Схід 2 (148). 2017. С. 66

² Когуська Н. Л. Півстоліття на громадській ниві : нарис історії Союзу українок Канади 1926–1976 / Н. Л. Когуська. – Едмонтон – Вінніпег : видано заходами і коштом Союзу українок Канади, 1986. С.31

вивчення української мови в школах, звертаючись до органів влади з відповідними меморандумами та петиціями.

Водночас важливим напрямом їхньої діяльності було збереження культурної спадщини українського народу. Саме завдяки жіночим організаціям значна частина народних традицій, ремесел і звичаїв була збережена та передана наступним поколінням українців, які народжувалися вже на канадській землі. Жінки активно підтримували розвиток народного мистецтва, зокрема традиційної вишивки, писанкарства, народних пісень і обрядів, що сприяло формуванню культурної самобутності української діаспори. Через культурні заходи, виставки та громадські ініціативи вони створювали умови для збереження зв'язку з історичною батьківщиною та водночас формували позитивний образ української культури в багатонаціональному канадському суспільстві.

Результатом розвитку жіночого руху стало поступове утвердження нової ролі жінки в українській громаді. Якщо на початковому етапі еміграції жінка здебільшого сприймалася лише як член родини та «хранителька домашнього вогнища», то з розвитком громадського життя її роль поступово розширювалася. Українки Канади почали активно брати участь у діяльності громадських організацій, освітніх установ та благодійних товариств. У такий спосіб відбувалася еволюція суспільного образу жінки – від традиційного образу пасивної «жінки-страдниці» до образу активної громадянки, здатної брати участь у вирішенні важливих суспільних питань і впливати на розвиток власної громади. Завдяки діяльності жіночих організацій українські жінки перетворилися на самостійну суспільну силу, яка відігравала значну роль у громадському, культурному та освітньому житті діаспори у піонерську добу.

Висновки до розділу

Початок «першої хвилі» української еміграції до Канади наприкінці XIX століття став не просто стихійним рухом населення, а вимушеною реакцією на системну кризу в австро-угорських провінціях – Галичині та Буковині. Основним

«виштовхувальним» чинником виступила критична земельна аглутинація: близько 42,7 % селянських господарств володіли наділами площею менше ніж 2 гектари. Ця ситуація штучно консервувалася польською шляхтою, яка свідомо стримувала індустріалізацію регіону задля збереження доступу до дешевої робочої сили. Водночас стратегічним «притягальним» фактором став канадський «Закон про домініональні землі» 1872 р., що пропонував 160 акрів (65 га) землі за символічний внесок. Процес набув науково обґрунтованого характеру завдяки місії доктора Осипа Олешкова – архітектора міграції, який через свої брошури «Про вільні землі» та «О еміграції» спрямував потік переселенців від небезпечної Бразилії до канадських прерій.

Однак соціальна адаптація піонерів, попри зусилля Олешкова, відбувалася в умовах відкритої сегрегації та «національної драми». Українці прибували з найнижчим капіталом і часто таврувалися в канадському дискурсі як «небажані чужинці» (*undesirable immigrants*) та «галичанські бідняки» (*Galician paupers*). Системний і криміналізований характер еміграційного бізнесу викрив Вадовицький процес (1889-1890), де було оприлюднено факти фінансового визиску селян. Навіть створивши «український пояс» у преріях, поселенці тривалий час залишалися в лещатах боргової залежності та виснажливої праці з розчищення лісостепу. Первинна фізична адаптація на землі заклала матеріальний базис, який неминуче породив запит на перехід від стратегії виживання до розбудови власної культурної архітектури.

Трансформація розпорошених груп мігрантів у структуровану національну спільноту відбулася через розбудову інституційного «соціального клею». У перші десятиліття українці перебували у стані, який Л. Білецький означив як «духовне сирітство» - стан гострого вакууму ідентичності через відсутність власного духовенства. Це призвело до появи радикальних сектантських рухів, зокрема «Незалежної грецької церкви» о. Серафима, та агресивних спроб Російської православної місії асимілювати греко-католиків. Ситуація стабілізувалася лише з

призначенням у 1912 р. єпископа Никити Будки, що дозволило розпочати розбудову Української греко-католицької церкви, а згодом, у 1918 р., і Греко-православної церкви Канади.

Паралельно з релігійним чинником, преса та просвіта стали ключовими інструментами подолання 40-відсоткової неписьменності піонерів. Газети «Канадійський Фармер» (1903 р.) та «Український голос» (1910 р.) сформували єдиний інформаційний простір, де обговорювалися як агрономічні питання, так і політична стратегія громади. Мережа Читалень та «Народних Домів» у Вінніпезі та Една-Стар стала фундаментом для формування «третього стану» - української інтелігенції. Політична зрілість діаспори еволюціонувала від пасивних клубів при канадських партіях до створення професійних об'єднань. Вирішальним моментом став з'їзд Української учительської асоціації 1907 р., де було офіційно закріплено відмову від традиційних термінів «русин» чи «рутенин» на користь етноніма «українці». Створення цієї інституційної мережі заклало базис для остаточного перетворення регіональних ідентичностей у монолітну загальнонаціональну українську свідомість.

Інтеграція жінки в це публічне поле стала ознакою модернізації діаспори, хоча початкові умови були вкрай несприятливими. До 1910 р. жінки становили лише 20 % емігрантів і перебували під подвійним тиском: патріархального укладу, де чоловіки прагнули залишитися єдиними розпорядниками фінансів, та тотальної неписьменності (близько 70 % жінок не володіли грамотою, а 90 % - англійською мовою). Ідейним фундаментом для подолання цього стану стала спадщина Наталії Кобринської, чия модель «практичного фемінізму», апробована в Галичині ще у 1884 р., була транспонована до Канади як інтелектуальний місток.

Еволюція руху пройшла шлях від конфесійних сестринств та аматорських гуртків (товариство «Боян» в Едмонтоні) до повноправного політичного суб'єкта. Юридичним тригером став закон про рівноправність жінок у Манітобі (1910), який дозволив українкам вийти за межі домашньої ізоляції. У 1916 р. у Вінніпезі

було створено «Українське жіноче товариство» на чолі з М. Бояківською, а згодом географія руху розширилася до Монреалю (товариство «Вільна Україна»). Жіноцтво взяло на себе місію збереження культурного коду через систему «Рідних шкіл» та лобіювання освітніх прав, опікуючись вишивкою, традиціями та мовою як захисними механізмами проти асиміляції. У результаті жіночі організації перетворилися на активну політичну силу, що цементувала національну самобутність та забезпечувала внутрішню єдність громади незалежно від партійних суперечок. Таким чином відбувалася трансформація суспільної ролі української жінки.

Підсумовуючи піонерський етап (до 1920-х рр.), слід констатувати, що українська спільнота пройшла прискорений шлях від дезорієнтованих «бідняків» до структурованого національного організму. Парадоксально, але саме репресивні заходи канадського уряду в роки Першої світової війни – інтернування близько 8 тисяч українців як «enemy aliens» та ліквідація системи двомовної освіти у 1916 р. на хвилі шовіністичних настроїв – не призвели до асиміляції. Навпаки, ці виклики змусили громаду мобілізуватися та створити потужну «паралельну» інфраструктуру: власну мережу шкіл, фінансово стабільні фермерські господарства та професійні асоціації.

Тож у висновку, поєднання економічних чинників еміграції, активної діяльності громадських і культурно-освітніх організацій, а також поступового утвердження жіночого руху сприяло формуванню згуртованої української діаспори, здатної зберігати власну національну ідентичність та водночас інтегруватися у канадське суспільство. Саме ці процеси стали фундаментом подальшого розвитку української громади і, як наслідок, жіночих організацій в Канаді у наступні десятиліття.

РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СОЮЗУ УКРАЇНОК КАНАДИ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

2.1. Заснування Союзу Українок Канади: історичні обставини, програмні засади та ідеологічні орієнтири організації

Українське організоване життя в Канаді здебільшого було вже у певному розквіті, на час коли почали з'являтися думки про створення саме жіночого сегменту. Колискою ж цього руху став Український Народний Дім, де гуртувалася інтелігенція, зокрема вчителі державних шкіл, та видавалися перші українські часописи, такі як «Український Голос». Саме в цьому середовищі у 1915 р. виникла ідея створення жіночого товариства, яку активно підтримав Тарас Ферлей – перший посол українського походження до манітобської легіслятури¹.

16 листопада 1916 р. відбулися перші збори, на яких Ферлей накреслив завдання для жінок: цікавитися не лише домашнім господарством, а й національними та політичними справами, щоб стати рівноправними громадянами краю: «нам треба конечно зорганізувати жіноче товариство, котре займалося б не лише вихованням дітей та домашною роботою, але також треба, щоби жінки інтересувалися і справами національними та політичними, щоб таким чином вони стали нарівні з другими горожанами цього краю»².

У грудні 1916 р. було засновано «Українське Просвітне Жіноче Товариство», очолюване Марією Боянівською³. Хоча ця організація обмежувалася межами Вінніпега, вона заклала патріотичний фундамент для майбутніх поколінь.

Новий процес консолідації жіноцтва розпочався з діяльності місцевих осередків, зокрема Товариства ім. Ольги Кобилянської в Саскатуні (1923 р.), очолюваного Харитею Кононенко, та гуртка «Могилянок» при Інституті ім. П. Могили під проводом Савелі Стечишин. Успішна робота цього товариства

¹ Когуська Н. Л. Півстоліття на громадській ниві : нарис історії Союзу українок Канади 1926–1976 / Н. Л. Когуська. – Едмонтон – Вінніпег : видано заходами і коштом Союзу українок Канади, 1986. С. 21

² Когуська Н. Л. Півстоліття на громадській ниві : нарис історії Союзу українок Канади 1926–1976... С. 22

³ Когуська Н. Л. Півстоліття на громадській ниві : нарис історії Союзу українок Канади 1926–1976...С. 21

спонукала вчительок з українських околиць звертатися за вказівками щодо організації жіночої праці, що актуалізувало питання створення центральної установи¹. Важливим поштовхом стала допомогова акція 1925 р. для української делегації на Конгресі Міжнародної жіночої ради у Вашингтоні, що згуртувала жіночий актив².

У 1926 р. було сформовано Ініціативний комітет для підготовки установчого з'їзду. До його складу увійшли ключові постаті руху: Савеля Стечишин, Марія Мадюк, Дарія Яндова та Марія Гринюк. Комітет проводив інтенсивну підготовчу роботу протягом року, популяризуючи ідею об'єднання через сторінки часопису «Український Голос»³. Офіційне заснування Союзу Українок Канади відбулося в Саскатуні під час Народного з'їзду, організованого Інститутом ім. П. Могили. У роботі з'їзду взяли участь близько ста жінок, включаючи студенток-«Могилянок». Головувала на сесіях Савеля Стечишин.

Програма з'їзду включала чотири стратегічні доповіді, що визначили вектори майбутньої діяльності:

- **Анна Стасів** - «Потреба жіночої преси»;
- **Марія Мадюк** - «Роля жінки у світовім поступі»;
- **Савеля Стечишин** - «Жіночий рух на Україні»;
- **Ольга Свистун** - «Вартість і завдання жінки»⁴.

На з'їзді до складу СУК увійшли перші сім осередків із Саскатуну, Реджайни, Мігаму, Виткова, Гудова, Вонди (Саскачеван) та Капону (Альберта).

Першою головою організації було обрано Ольгу Свистун. Спочатку, з огляду на територіальну розпорошеність та труднощі комунікації, було створено дві

¹ Когуська Н. Четверть століття на громадській ниві: Історія Союзу Українок Канади 1926-1951 / Н. Когуська. - Вінніпег : Видано заходами і коштом Союзу українок Канади, 1952. С. 20

² Самоорганізація українських жінок Канади в період першої та другої хвиль еміграції (1892 - 1914, 1922 - 1939 рр.) / Х. Шолота // Схід. – 2017. – № 2. С. 67

³ Когуська Н. Л. Півстоліття на громадській ниві : нарис історії Союзу українок Канади 1926–1976 / Н. Л. Когуська. – Едмонтон – Вінніпег : видано заходами і коштом Союзу українок Канади, 1986. С. 21

⁴ Когуська Н. Четверть століття на громадській ниві: Історія Союзу Українок Канади 1926-1951 / Н. Когуська. - Вінніпег : Видано заходами і коштом Союзу українок Канади, 1952. С. 28

автономні екзекутиви: у Вінніпезі (для Манітоби та Сходу) та в Саскатуні (для Заходу).

Статутні засади, накреслені під час установчого з'їзду та деталізовані у 1927 р., визначили СУК як самостійну, позапартійну організацію, відкриту для всіх українок незалежно від віросповідання¹. Статутні документи СУК також визначали багатовекторність його діяльності. Пріоритетом став розвиток національної самосвідомості та освіти під гаслом «В освіті наша сила!»². Організація зосереджувалася на:

- **Виховній роботі:** СУК ініціював створення та фінансову підтримку мережі «Рідних шкіл» та недільних шкіл при церковних парафіях, де діти вивчали українську мову, історію та релігію. Членкині організації часто самі виконували роль учительок у цих закладах³. У 1927 р. було прийнято ухвалу про організацію молодіжних товариств під егідою жіноцтва⁴.
- **Культурно-просвітницькій діяльності:** Організація популяризувала знання про українську вишивку, писанкарство та ткацтво, проводячи регулярні курси та виставки⁵.
- **Господарському піднесенні:** Під цим напрямом малася на увазі масштабна програма виведення українських фермерок із ізоляції та підвищення їхнього соціально-економічного статусу через професіоналізацію домашньої праці.

З цього випливають і завдання поставлені організацією:

«1)Ширити просвіту між українським жіноцвом через: а) освітні курси; б)

Відчити, дебати, представлення, концерти, вечірки; в) Заохочувати жінок і молодь

¹ Маланчук-Рибак О. Ідеологія і суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях XIX - першої третини XX ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст : монографія / О. Маланчук-Рибак. - Чернівці : Книги, 2006. С. 30, 39

² Когуська Н. Чверть століття на громадській ниві: Історія Союзу Українок Канади 1926-1951 / Н. Когуська. - Вінніпег : Видано заходами і коштом Союзу українок Канади, 1952. С. 20

³ Когуська Н. Про жіночий рух в Канаді. *Промінь*. Манітоба, 1985. Т. 2 : Лютий. С. 12

⁴ Марунчак М. Г. Історія українців Канади : у 2 т. /М. Г. Марунчак. – Вінніпег : накладом Української вільної академії наук в Канаді, 1991. – Т. 2. С.92

⁵ Пропам'ятна книга з нагоди 50-літнього ювілею Союзу українок Канади, відділ «Доньки України». - Монреаль: Союз українок Канади, 1976. С. 3

- до читання добрих книжок і часописів;
- 2) Давати моральну й матеріальну поміч льокальним і загально народнім інституціям, при яких відділи існують.
- 3) Дбати про релігійне, моральне і національне виховання української молоді через провадження Недільної Школи і Рідної Школи.
- 4) Підтримувати і поширювати знання українських ручних робіт.
- 5) Підносити поміж українським жіноцтвом на вищий ступінь знання домашнього господарства.
- 6) Плекати дух товариського життя.
- 7) Взагалі працювати над тим, щоб українське жіноцтво брало активну участь в громадським житті»¹.

Ідеологія СУК базувалася на синтезі ліберального фемінізму та українського націоналізму². Організація послідовно відстоювала ідею соборної незалежної України, виступаючи проти більшовицького терору та польської окупації Галичини. І за словами дослідниці М. Богачевської-Хомяк, на відміну від західноєвропейських жіночих рухів, емансипація тут дійсно не була відокремленим гаслом, а розвивалася в русі загальнонаціональної боротьби за виживання та відродження України³.

Діяльність Союзу Українок Канади (СУК) у перший рік після його офіційного заснування в грудні 1926 р. стала взірцем швидкої інституціоналізації та переходу від декларативних гасел до практичної реалізації програмних завдань. Аналіз перших звітів організації свідчить, що 1927 рік пройшов під знаком виснажливої організаційної праці, спрямованої на консолідацію розпорошених жіночих гуртків у єдину централізовану структуру. Попри катастрофічний брак коштів (на

¹ Когуська Н. Чверть століття на громадській ниві: Історія Союзу Українок Канади 1926-1951 / Н. Когуська. - Вінніпег : Видано заходами і коштом Союзу українців Канади, 1952. С. 34

² Самоорганізація українських жінок Канади в період першої та другої хвиль еміграції (1892 - 1914, 1922 - 1939 рр.) / Х. Шолота // Схід. – 2017. – № 2. С. 67

³ Богачевська-Хомяк М. Білим по білому: Жінки в громадському житті України, 1884-1939 / Марта Богачевська-Хомяк. – К. : Либідь, 1995. 424 с.

початках лідери організації навіть не мали фінансової спроможності придбати друкарську машинку, ведучи всю кореспонденцію і навіть перші протоколи власноруч, що також можна довести завдяки епістолярним джерелам отриманим з Library and Archives Canada)¹, СУК зумів закласти фундамент для масштабної соціокультурної мобілізації українського жіноцтва.

Одразу після установчого з'їзду в грудні 1926 р., Центральний провід СУК зіткнувся з проблемою територіальної роз'єднаності: голова Ольга Свистун перебувала у Вінніпезі, а заступниця Савеля Стечишин - у Саскатуні. Це змушувало вести всю роботу через інтенсивну кореспонденцію.

Одразу після установчого з'їзду Центральна Управа СУК зосередилася на залученні нових осередків. У перший рік діяльності було розроблено та розіслано перший стратегічний план праці для відділів у формі комунікату «Справи, якими можуть займатися жіночі товариства»². До складу СУК у перший же рік влилися потужні товариства із Саскатуну, Реджайни, Мігаму, Виткова, Гудова та Капону. Ці місцеві товариства фактично трансформувалися у «школи для дорослих», де через бібліотечну справу та освітні вечери підвищувався рівень національної свідомості жіноцтва.

Важливою віхою 1927 р. стало входження СУК до складу Союзу Українців Самостійників (СУС) на правах автономної федерації, що забезпечило організації міцну ідеологічну платформу, засновану на принципах «самоповаги, самостійності та самодопомоги». Ця афіліація відкрила доступ до широкої аудиторії через часопис «Український Голос», де з січня 1927 р. почала регулярно виходити «Жіноча сторінка» під редакцією Савелі Стечишин та Леонії Слюзар³. Такий медійний ресурс став ключовим інструментом культурної дипломатії та

¹ First Minutes of UWAC. Перший протокол Союзу. 1926 // Library and Archives Canada. Арк. 1-22.

² Когуська Н. Чверть століття на громадській ниві: Історія Союзу Українок Канади 1926-1951 / Н. Когуська. - Вінніпег : Видано заходами і коштом Союзу українок Канади, 1952. С. 33

³ Дзира О. Діяльність українських громадських жіночих організацій у Канаді (1918—1939 pp.). *Українознавство*. 2016. вип. 259/2014 : Українці в розселенні. С. 208

інформаційної служби української справи серед канадської громадськості, утверджуючи СУК як впливового суб'єкта суспільно-політичного життя.

2.2. Співпраця СУК з іншими українськими інституціями та розвиток культурно-освітньої діяльності у 1926-1939 рр.

Стратегічне планування Союзу Українок Канади (СУК) у міжвоєнний період було детерміноване усвідомленням того, що збереження національної ідентичності в поліетнічному канадському просторі неможливе без інституціоналізованої роботи з підростаючим поколінням. Уже в 1927 р. організація прийняла засадничу ухвалу про необхідність створення молодіжних товариств під керівництвом жіноцтва¹. Ця ініціатива логічно завершилася заснуванням у 1931 р. Союзу Української Молоді Канади (СУМК). СУК виступав не лише ініціатором, а й головним спонсором та виховним ментором СУМК. Фінансова підтримка з боку СУК була критично важливою для функціонування СУМК, особливо в умовах економічної кризи 1930-х років. Жіноцтво покривало витрати на організацію молодіжних з'їздів, злетів (джерборі), випуск підручників та методичних матеріалів, конкурси красномовства та мистецькі змагання, що заклало фундамент для формування «майбутньої еліти діаспори»².

Членкині СУК часто брали на себе ролі інструкторок та виховательок, впроваджуючи програми, що поєднували навчання ручного мистецтва (вишивка, писанкарство) та з фізичним вихованням. В основі цієї діяльності так само лежала ідеологема жінки як «матері-патріотки» та «сторожа української душі» (про що йде мова як і в доповідях до з'їздів, так і в збірниках до «Дня матері»), на яку покладался обов'язок протистояти асиміляційним процесам через виховання молоді в українському дусі³.

¹ Дзира О. Діяльність українських громадських жіночих організацій у Канаді (1918—1939 рр.)... С. 210

² Когуська Н. Ювілейна Книжка Союзу Української Молоді Канади. Вінніпег, Манітоба : Видана заходами і коштами СУМК, 1956. С.40

³ В день матері. Збірник за нагоди Дня Матері 1933 року / Союз Українок Канади. Вінніпег, Манітоба : Друком "Українського голосу", 1933. С.12

Ідеологічна платформа СУК також була нерозривно пов'язана з Українською православною церквою Канади (УПЦК), яка розглядалася як наріжний камінь національної самобутності. Взаємодія з церквою мала два основні вектори: освітньо-виховний та матеріально-будівничий. У першому стратегічному плані праці, розісланому відділам на початку 1927 р., наголошувалося, що «...церква є найважливішим чинником, який підтримує мораль і згуртовує одиниць у міцну громаду»¹.

Оскільки канадська державна школа була світською, СУК взяв на себе місію релігійного виховання через мережу недільних шкіл при парафіях. Членкині організації викладали релігійну науку, опікувалися підготовкою дітей до свят (св. Миколая, Великодня) та забезпечували передачу християнських традицій у родинях². Водночас жіночі товариства стали головним фінансовим рушієм розбудови церковної інфраструктури: через організацію базарів, ярмарків та громадських обідів збиралися тисячі доларів на спорудження храмів, парафіяльних домів та закупівлю церковного начиння³.

Співпраця СУК із пресою, зокрема з тижневиком «Український Голос» (Вінніпег), стала визначальним інструментом культурної дипломатії та внутрішньої діаспорної консолідації. З січня 1927 р. організація розпочала регулярне редагування власної сторінки. На шпальтах газети публікувалися не лише організаційні звіти, а й науково-популярні реферати з історії України, біографії видатних українок та поради з гігієни й самоосвіти⁴. Преса виступала основним каналом комунікації між Центральною Управою та розгалуженою мережею відділів, яка до 1936 р. вже налічувала понад 100 осередків.

¹ First Minutes of UWAC. Перший протокол Союзу. 1926 // Library and Archives Canada. Арк. 11-12

² Маклейн М. Про жіночий рух в Канаді / М. Маклейн // Промінь. - 1985. - № 2. С. 12

³ Відділ Союзу Українок в Канаді ім. М. Марковичевої в Канорі, Саск. Ілюстрований календар «Українського Голосу» на 1929 [рік]. Вінніпег, Ман., 1928. С. 184

⁴ Дзира О. Діяльність українських громадських жіночих організацій у Канаді (1918—1939 pp.). *Українознавство*. 2016. вип. 259/2014 : Українці в розселенні. С. 209

СУК не лише користувався пресою, а й виступав активним суб'єктом видавничого ринку. Організація фінансово підтримувала «пресовий фонд» та спонсорувала важливі видання, зокрема англomовний переклад «Історії України» Дмитра Дорошенка (1939)¹. Крім того, СУК налагодив тісні зв'язки з часописом «Жіноча Доля» (Коломия), поширюючи його в Канаді для зміцнення духовного зв'язку з Батьківщиною².

Важливою складовою інтелектуальної діяльності СУК була взаємодія з освітніми інститутами – Могилянкою в Саскатуні та інститутом св. Івана (колишній ім. М. Грушевського) в Едмонтоні. Організація не лише підтримувала ці інститути фінансово, а й використовувала їх як методичні центри для проведення курсів. Показовим результатом цієї співпраці став тритижневий курс домашнього господарства (березень 1932 р.), який заклав основи для професійної модернізації побуту українських фермерок³. Підсумком цієї праці у 1939 р. стало видання серії посібників «Українська Господиня», що вчили раціональному харчуванню та консервуванню продуктів⁴.

Найбільш значущим результатом культурної діяльності СУК у міжвоєнний період стало створення власного Музею в Саскатуні (1936 р.). Цей проєкт виник як відповідь на асиміляційні виклики та спроби канадських установ (зокрема *Canadian Handicrafts Guild*) ідентифікувати українські вироби як «російські»⁵. Збирання зразків народної ноші, вишивки та писанкарства стало актом культурного самоствердження, що дозволило репрезентувати українців як народ із тисячолітньою культурою перед англomовним населенням.

¹ Когуська Н. Л. Півстоліття на громадській ниві : нарис історії Союзу українок Канади 1926–1976 / Н. Л. Когуська. – Едмонтон – Вінніпег : видано заходами і коштом Союзу українок Канади, 1986. С.168

² Когуська Н. Чверть століття на громадській ниві: Історія Союзу Українок Канади 1926-1951...С. 38

³ Когуська Н. Л. Півстоліття на громадській ниві : нарис історії Союзу українок Канади 1926–1976...С. 57-58

⁴ Когуська Н. Л. Півстоліття на громадській ниві : нарис історії Союзу українок Канади 1926–1976...С.158

⁵ Когуська Н. Чверть століття на громадській ниві: Історія Союзу Українок Канади 1926-1951 / Н. Когуська. - Вінніпег : Видано заходами і коштом Союзу українок Канади, 1952. С. 61

Активно велася кореспонденція з Союзом Українок у Львові та відбувалася безпосередня фінансова підтримка яка направлялася до їхніх філій. Про це дізнаємося з чисельних листів-реквестів і фінансових звітів СУК, як от наприклад письмо від 25 серпня 1939 р. напередодні Другої Світової війни: «Міжнародне напруження дійшло до крайних меж і всі рахуємося з можливістю війни вже в найближчих днях. Можливо, що стоїмо в обличчі переломових подій для нашого народу. Не потребуємо хіба Вам казати, яке велике значення має в цьому моменті праця нашої жіночої організації «Союз Українок» і наша жіноча преса «Жінка» та «Українка». Хочемо стояти даліше непохитно на своїй стійці, бо ця стійка має сьогодні тисячу разів більше значення, як у спокійних часах. І тому, зваживши загально-національне значення нашої праці, сміємо звернутися до Вас з проханням прислати нам негайно, позмозі телеграфічно, більшу квоту грошей. Бо на випадок війни устануть в перших тижнях усі впливи з краю від наших Філій, Клубів і членів, а українські краєві фінансові інституції вже замкнули всі кредити. Отже йде про те, щоб ми могли перетривати критичний час і не спинювали нашої праці саме тоді, коли її найбільше потрібно.

В надії, що наш зазив знайде у Вас повне зрозуміння остаємо з сердечним, сестриним привітом.»¹

Попередньо до цього, спостерігаємо доволі активну переписку між канадською та «домашньою» (Львівською) управою Союзу Українок щодо передплати журналу «Жінка» і його поширення серед членкинь СУК, які датуються від 1935-го р.:

«...В залученню посилаємо Вам наш річний плян роботи для відділів С.У.К. на 1935 рік з додатковим поясненням,

¹ До ексекютиви Союзу Українок Канади від Центрального Українського Жіночого Товариства Союз Українок у Львові, дня 25 серпня 1939 р. // Library and Archives Canada. Арк. 1.

книжку про Діяльність Союзу Українок Канади за 1933 рік (за 1934 рік тепер будемо друкувати) та взори писанок, які ми розіслали до наших відділів. Наша система така: кожного місяця ми висилаємо нашим відділам відчити на різні теми та обітники, щоби цим способом улекшити діяльність відділів та поширити організацію жіноцтва.

Ми хотіли б навязати з Вами постійну переписку в ціли спільного порозуміння в провадженню просвітної і організаційної між українським жіноцтвом, бо віримо, що обміна думок між Вами а нами вийде на користь нашому народови по обох боках океану...»¹.

Водночас у канадському архіві Library and Archives Canada віднайдені і більш ранішні звернення датовані 1932 р. з проханнями про грошову допомогу з відправкою делегатки від Союзу Українок до Міжнародного Жіночого Конгресу².

Важливою також була взаємодія СУК з іншими українськими жіночими організаціями Північної Америки, таких як Союз Українок Америки. Фундамент співпраці було закладено через прямі контакти керівництва обох організацій. Важливою віхою стали 1932 та 1935 роки, коли провідні діячки СУК - Савеля Стечишин, Дарія Янда та Леонія Слюзар - офіційно відвідали з'їзди СУА в Злучених Державах Америки. Під час цих форумів відбувався інтенсивний обмін методологічними напрацюваннями щодо організації жіноцтва та виховання молоді. Зокрема, СУК та СУА координували свої зусилля у розбудові мережі молодіжних товариств (таких як СУМК у Канаді), вбачаючи у підростаючому поколінні «запілля», відповідальне за тяглість національних традицій³.

Одним із найбільш релевантних прикладів рецепції досвіду стала стипендійна діяльність. Союз Українок Канади запозичив у своїх американських посестер

¹ Лист від Централі Союзу Українок Канади до Союзу Українок у Львові від 21 квітня 1935 р. // Library and Archives Canada. Арк. 1.

² До всіх українських жіночих організацій та поодиноких громадян держав Америки та Канади. Союз Українок у Львові, дня 8 грудня 1932 р. // Library and Archives Canada. Арк. 1-2.

³ Союз Українок Америки. Ілюстрований календар «Українського Голосу» на 1934 рік присвячений організаційній праці українського жіноцтва в Канаді. Вінніпег, Ман., 1933. С. 130

(СУА) практику виділення стипендій для українських студентів¹. Метою цієї акції було не лише надання фінансової допомоги, а й запобігання «винародовленню» молоді в іншомовних університетських середовищах, стимулювання її до наукової праці на українську тематику.

Щоб остаточно узагальнити діяльність Союзу Українок Канади у мистецьких і освітніх ініціативах в зазначений період, звернімося до «Звіту Сім-літної праці Союзу Українок Канади»:

«Освітня Ділянка:

- Преса. Український голос. Сторінка ведена самостійно через 7 літ.
- Ріжні видання Союзу.
- До тепер надруковано 30 рефератів.
- Збірники нагоди свята Лесі Українки.
- Свята Дєравності
- Про Великодні звичаї та писанки
- З нагоди Дня Матері
- Другий доповнений збірник. Відділи Союзу в Календарі в Минувшині. Сєгорічний Календар Голосу.
- Видано чотири Пляни праці.
- Плян розложений на цілий рік і приготований відповідно до цілей організації...»².

«Народне Мистецтво:

- Перепродування річей спроваджених з Народного Мистецтва в Галичині та з килимарських виробів в Косові переважно для англійської публіки. Також продаж укр.ручних робіт зроблених в Канаді українськими жінками.
- Конкурси на різні вишивки. Продаж писанок в більших центрах Канади.

¹ 50-ліття СФУЖО: ювілейна книга Світової федерації українських жіночих організацій, 1948-1998 / ред. М. Шпір: Видавництво Світової федерації українських жіночих організацій– Торонто, 2002. С.138

² Звіту Сім-літної праці Союзу Українок Канади. Звіт Г. Романчич на Конгрес. 1933 // Library and Archives Canada. Арк. 1.

- Вистави ручного мистецтва. До тепер відбулося п'ять вистав. Крім того в Торонто щороку на Канадійській Національній Виставі є укр.Відділ.
- Повчаючий матеріал в пресі.»¹.

У 1930-х рр. СУК вийшов за межі вузькоетнічної діяльності, ставши суб'єктом канадської та міжнародної політики. Організація активно використовувала членство у Канадській національній жіночій раді (КНЖР) з 1939 р. для лобіювання українських інтересів на загальнодержавному рівні². Через КНЖР та Лігу Націй СУК подавав протести проти більшовицького Голодомору 1932-1933 років та польської політики паціфікації в Галичині³.

Отже, результати діяльності СУК у 1926-1939 рр. продемонстрували ефективність моделі «мережевої співпраці». Завдяки тісному зв'язку з молодіжними організаціями, церквою, пресою та академічними структурами, Союз українок Канади зміг вибудувати цілісну систему національного відтворення, яка не лише протистояла асиміляції, а й сприяла інтеграції українців у канадське суспільство як повноправних громадян із власною унікальною культурою.

Висновки до розділу

Поява Союзу Українок Канади (СУК) у міжвоєнний період стала фундаментальною соціокультурною відповіддю на виклики другої хвилі еміграції, маркуючи рішучий перехід від стихійного існування до усвідомленого державотворення в умовах діаспори. Якщо представники першої хвилі (1892-1914) значною мірою залишалися «сірою масою» - економічно детермінованим субстратом без фахового проводу, то СУК став духовно-світоглядною опорою для якісно іншого, політично свідомого жіноцтва.

¹ Звіту Сім-літньої праці Союзу Українок Канади. Звіт Г. Романчич на Конгрес. 1933 // Library and Archives Canada. Арк. 2

² Когуська Н. Дорогами Сорокоріччя. Гамільтон, Торонто : Видавнича спілка Тризуб, 1967. С. 13

³ Дзира О. Діяльність українських громадських жіночих організацій у Канаді (1918-1939 рр.). *Українознавство*. 2016. вип. 259/2014 : Українці в розселенні. С. 210

Масштабність місії СУК стає очевидною при аналізі статистичного тла: як вже згадувалося у попередньому розділі, 70% українських поселенок були абсолютно неграмотними, а станом на 1921 рік загальний рівень неписьменності серед українців сягав 51%. У цьому контексті організація виступила не просто як громадське об'єднання, а як інструмент подолання глибинного «комплексу меншовартості» та хронічної «душевної самотності» жінки-піонерки, ізольованої в умовах фермерського побуту. СУК запропонував нову парадигму: трансформацію пасивної помічниці у господарстві на повноправну суб'єктну громадянку. Саме цей ідеологічний фундамент, що поєднував збереження ідентичності з соціальною модернізацією, зумовив інституційне довголіття організації.

Центральною категорією ідеології СУК у контрасті стала концепція «самовартості». Програмна вимога збереження рідної мови та культури була не ностальгічним реліктом, а стратегічним запобіжником асиміляції, що перетворював жінку на «охоронницю національної ідентичності».

Перший з'їзд українського жіноцтва, що відбувся 26–28 грудня 1926 р. в Саскатуні за участі ста делегаток, став моментом консолідації розрізнених гуртків від Альберти до Манітоби. Усвідомлення необхідності централізації призвело до ліквідації початкового територіального дуалізму (Вінніпег/Саскатун) та створення єдиного проводу в Саскатуні у 1927 р. під керівництвом Савелі Стечишин.

Публічний дискурс, сформований доповідями О. Свистун та С. Стечишин, радикально переформатував роль жінки в громаді, що було критично важливо в умовах соціальної атомізації 1920-х років.

У 1926-1939 рр. СУК перетворився на потужну мережеву структуру. Важливим інструментом гомогенізації розрізненого дискурсу ізольованих поселенок стала «Жіноча сторінка» в часописі «Український Голос», яка координувала дії тисяч жінок.

У міжвоєнний період інституційний розвиток Союзу українок Канади (СУК) досяг фази стратегічної зрілості. 1930-ті рр. стали етапом переходу від локального

активізму до розбудови розгалуженої системи національних інституцій. Ключовими векторами цієї діяльності стали боротьба за культурну атрибуцію, реформа виховної парадигми та здобуття політичної суб'єктності в канадському публічному просторі.

Широка мережа зовнішніх зв'язків підготувала організацію до безпрецедентних викликів Другої світової війни.

РОЗДІЛ 3. КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ СОЮЗУ УКРАЇНОК КАНАДИ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОЇ ЕМІГРАЦІЇ

3.1. Освітньо-культурна та інтеграційна місія СУК у 1940-1950 рр.

Одним із першочергових завдань СУК у повоєнний час стала допомога українцям у таборах для переміщених осіб у Німеччині та Австрії. Організація активно виступала проти насильної репатріації українців до СРСР та через Канадську національну жіночу раду (КНЖР) апелювала до федерального уряду з вимогою дозволити в'їзд українським біженцям до Канади¹. СУК опікувався конкретними гуманітарними проєктами, як-от підтримка дитячого садочка в таборі Ерель (Німеччина)².

Проте найбільш критичним викликом стала загроза насильної репатріації біженців до СРСР, де на них чекали репресії. СУК активно виступив проти цієї нелюдської практики, надсилаючи меморандуми та протести до федерального уряду в Оттаві³. Виняткове значення у цій боротьбі мала співпраця з Канадською національною жіночою радою (КНЖР), членом якої Союз українок Канади офіційно став ще у 1939 р. Використовуючи КНЖР як потужне «жіноче лобі», СУК у 1946 р. надіслав спеціальний лист до цієї впливової федерації, детально роз'яснюючи трагічне становище українців у таборах та закликаючи апелювати до уряду з вимогою дозволити в'їзд українським біженцям до Канади. Завдяки цим зусиллям, що здійснювалися спільно з Комітетом українців Канади, вдалося переконати уряд відкрити двері країни для тисяч нових іммігрантів⁴.

У 1948 р. в межах Комітету українців Канади було офіційно створено Жіночу раду, до якої увійшов Союз українок Канади, що дозволило об'єднати зусилля різних жіночих товариств навколо спільних національних завдань⁵. Це сприяло

¹ Левенець-Когуська Н. Дорогами Сорокаріччя 1926-1966. Гамільтон, Торонто, 1967. С.19

² Левенець-Когуська Н. Дорогами Сорокаріччя 1926-1966...С.20

³ Левенець-Когуська Н. Дорогами Сорокаріччя 1926-1966...С.20

⁴ Тесля І. Українці в Канаді – їх розвиток і досягнення / І. Тесля, П. Юзик. – Мюнхен : Український технічно-господарський інститут, 1968. С. 29-30

⁵ Когуська Н. Л. Півстоліття на громадській ниві : нарис історії Союзу українок Канади 1926–1976 / Н. Л. Когуська. – Едмонтон – Вінніпег : видано заходами і коштом Союзу українок Канади, 1986. С.91

швидшій адаптації новоприбулих емігрантів, яких СУК закликав не створювати окремих ізольованих структур, а вступати до вже існуючих канадських українських організацій, щоб зберегти єдність діаспори та уникнути помилок попередніх поколінь¹. Приїзд великої кількості інтелігенції, науковців та мистців у складі третьої хвилі значно посилив інтелектуальний потенціал СУК, надихнувши організацію на нові культурно-освітні ініціативи.

По прибутті емігрантів до Канади праця СУК набула форми безпосередньої соціальної опіки, оскільки новоприбулі стикалися з труднощами адаптації в нових соціально-економічних умовах. Членкині організації розгорнули розгалужену мережу допомоги, супроводжуючи біженців у портах Квебеку, Галіфаксу та Монреалю, а також допомагаючи їм з пошуком першої праці та житла². Ця робота не була епізодичною; наприклад, представниці Едмонтонської філії СУК, такі як Доця Янда, протягом років офіційно працювали в комітетах з пристосування новоприбулих, допомагаючи сотням професіоналістів знайти посади за фахом³. Розуміючи важливість системного підходу до інтеграції, організація в 1954 р. офіційно закріпила цей напрям діяльності, створивши на своєму з'їзді в Саскатуні посаду референта Горожанства та Еміграції⁴. Перша референтка Валерія Касюрак наладила тісні контакти з відповідним державним департаментом, забезпечуючи новоприбулих інформацією про вивчення мови, набуття канадського громадянства та захист їхніх прав, що стало завершальним етапом у процесі перетворення біженців на повноправних членів канадського суспільства⁵.

Освітня парадигма СУК у 1950-х рр. зазнала значного розширення, орієнтуючись на формування національної еліти. Розуміючи, що майбутнє української спільноти залежить від інтелектуального та духовного рівня нових поколінь, організація зосередилася на створенні безперервного ланцюга

¹ Когуська Н. Л. Півстоліття на громадській ниві : нарис історії Союзу українок Канади 1926–1976...С.107-108

² Яндова Д. Е. Ювілейна книга 30 років. Відділ в Едмонтоні 1926-1956. Едмонтон, Альберта, 1957. С. 97-98

³ Яндова Д. Е. Ювілейна книга 30 років. ... С. 140

⁴ Левенець-Когуська Н. Дорогами Сорокаріччя 1926-1966. Гамільтон, Торонто, 1967. С.24

⁵ Левенець-Когуська Н. Дорогами Сорокаріччя 1926-1966...С.24

національного виховання – від дошкільного віку до університетських студій. Важливим етапом цієї стратегії стало заснування у 1954 р. при відділах Союзу мережі українських дитячих садків, що виникли як безпосередня відповідь на гостру потребу раннього залучення дітей до українськомовного середовища¹.

Прогресивні групи СУК проводили спеціальні вишкільні сесії для активних та майбутніх учителів. Наприклад, у межах учительських семінарів (зокрема організованих Комісією шкільництва) окремі сесії присвячували саме роботі в дитячих садочках². Під час таких семінарів досвідчені вчительки виступали з доповідями, де ділилися оригінальними методиками. Також видавалися книжечки для дітей, наприклад «Нашим Найменшим», на видання яких відділи СУК передавали кошти³.

Паралельно з опікою над наймолодшими, СУК спрямував зусилля на роботу з підлітками, ставши ініціатором створення у 1954 р. Молодших Відділів СУМК для юнацтва віком від 12 до 15 років. Цей проект мав на меті підготувати «доріст» до активної громадської діяльності через систему всебічного розвитку. Під наставництвом досвідчених інструкторок СУК, молодь вивчала різні галузі народного мистецтва, зокрема складні техніки вишивання, писанкарство, різьбу по дереву та виготовлення виробів із міді⁴. Важливою складовою виховного процесу було поглиблення знань з історії України та українознавства, що часто реалізовувалося через захоплюючі формати, як-от цикл лекцій «Подорож по Україні», розроблений в Едмонтоні⁵. Окрім мистецької підготовки, СУК приділяв значну увагу розвитку лідерських навичок та ораторського мистецтва через участь молоді у дебатах, конкурсах красномовства, драматичних гуртках та поетичних вечорах⁶.

¹ Левенець-Когуська Н. Дорогами Сорокаріччя 1926-1966. Гамільтон, Торонто, 1967. С.10

² Заячківська Ж. Учительський семінар в Торонті. *Промінь*. 1985. Т. 2 : Лютий. С. 2

³ Яндова Д. Е. Ювілейна книга 30 років. Відділ в Едмонтоні 1926-1956. Едмонтон, Альберта, 1957. С.66

⁴ Яндова Д. Е. Ювілейна книга 30 років. Відділ в Едмонтоні 1926-1956. Едмонтон, Альберта, 1957. С.73

⁵ Когуська Н. Л. Півстоліття на громадській ниві : нарис історії Союзу українок Канади 1926–1976 ...С.51-52

⁶ Когуська Н. Л. Півстоліття на громадській ниві : нарис історії Союзу українок Канади 1926–1976... С.159

Для підтримки дисципліни та організаційної єдності у відділах запроваджувалися урочисті форми відкриття зборів із використанням прапорів, гімну СУМК та спеціальних кличів, що зміцнювало почуття приналежності до спільноти. Діяльність молодших відділів активно висвітлювалася на сторінках часописів «Український Голос» та «Промінь», що стимулювало підлітків до літературної та журналістської творчості¹. Успіхи молоді відзначалися на спеціальних фестивалях та з'їздах, де найкращі гуртки отримували нагороди, як-от престижний трофей імені Наталії та Володимира Базюків².

Вершиною освітньої політики Союзу в цей період стало запровадження у 1955 р. стипендіального фонду для підтримки талановитої української молоді, що навчалася в канадських університетах Альберти, Саскачевану та Манітоби³. Ці стипендії надавалися не лише за високі академічні успіхи, а й за написання наукових праць та есеїв українською мовою, що безпосередньо стимулювало розвиток українознавчих студій у вищій школі. Для подальшої підтримки студентства СУК у 1960 р. запропонував ідею щорічного відзначення Дня українського студента, що мало на меті підкреслити престижність вищої освіти та згуртувати молодих інтелектуалів навколо національних ідеалів⁴. Завдяки цим комплексним ініціативам, Союз українок Канади зміг виплекати генерацію освічених українців, які, успішно інтегруючись у канадське суспільство, залишалися вірними своїй ідентичності та ставали активними будівничими українського життя в діаспорі.

¹ Когуська Н. Ювілейна Книжка Союзу Української Молоді Канади. Вінніпег, Манітоба : Видана заходами і коштами СУМК, 1956. С.86, 106

² Когуська Н. Л. Півстоліття на громадській ниві : нарис історії Союзу українок Канади 1926–1976 ...С.54-55

³ Когуська Н. Про жіночий рух в Канаді. *Промінь*. Манітоба, 1985. Т. 2 : Лютий. С. 12

⁴ Левенець-Когуська Н. Дорогами Сорокаріччя 1926-1966. Гамільтон, Торонто, 1967. С.9

3.2. Культурна репрезентація та зовнішня валідація українства у канадському просторі

СУК активно використовував культурну репрезентацію для підвищення престижу української групи в канадському суспільстві. Членкині організації брали участь у престижних виставках Канадського товариства ручних робіт (Handicrafts Guild), де українські вишивки та тканини незмінно здобували нагороди. Особливого значення набув масштабний проект вишивання на воєнні цілі Канади (1941–1943 рр.), який завершився виставками-випродажами в Монреалі, Торонто та Вінніпезі у 1950-х рр.¹ Фундаментальною працею цього періоду також стало видання у 1950 р. підручника Савелі Стечишин «Мистецькі скарби українських вишивок», що мав на меті допомогти молодим канадським українкам плекати національні традиції².

Доказами цієї валідації стануть достатня кількість статей у локальних канадських газетах. Першою на черзі буде стаття у газеті *Saskatoon Star-Phoenix* за 10 грудня 1940 р. «Showing Of Ukrainian Handicraft: Museum Pieces to Be Displayed At Sale Friday Afternoon at King George Hotel», в якій йде мова про проведення благодійного випродажу та музейної виставки, організованої відділом Союзу Українок Канади (СУК) у Саскатуні в готелі «King George»³. У межах заходу відвідувачі мали можливість оглянути новопридбані музейні експонати – зразки складного ткацтва та вишивки, а також придбати ручні вироби (настільники, серветки, хустинки), домашню випічку та відвідати чайне прийняття. Відповідальними за організацію були провідні діячки СУК, зокрема пані В. Буряник (загальна організація), Розина Драган (мистецтво), Анастасія Рурик

¹ Левенець-Когуська Н. Дорогами Сорокаріччя 1926-1966. Гамільтон, Торонто, 1967. С.17

² Стечишин С. Мистецькі скарби українських вишивок / Союз Українок Канади. Вінніпег, Манітоба : Накладом Союзу Українок Канади, 1950. С.3-4

³ Showing Of Ukrainian Handicraft: Museum Pieces to Be Displayed At Sale Friday Afternoon at King George Hotel. *Saskatoon Star-Phoenix*. 1940. 10 dec. p. 9.

(чайний стіл), Марія Ткачук (музейна експозиція), пані Мадюк (випічка) та пані Токарик (реєстрація).

Автор статті також наголошує, що українці за своєю природою є артистичним народом, а їхнє прикладне мистецтво – це «конкретний доказ їхньої цивілізованості», що зберігся попри століття гноблення. Вишивка та ткацтво інтерпретуються як символи «вільного життя в Україні», що через досконалість кольорів та дизайну здобувають повагу всього людства.

6 січня 1942 р. у тій ж газеті виходить стаття під назвою «Ukrainian Women Give Splendid Reports On War Work During 1941: Patriotic Addresses Feature 16th Annual Convention Of U.W.A.C. Official Opening Of Elaborate Museum Display», яка, як зрозуміло з назви, має схожу тематику¹. Стаття присвячена 15-річчю Союзу Українок Канади та підсумовує діяльність організації у сфері освіти, виховання, охорони здоров'я й збереження української культури в Канаді. У матеріалі наголошується на ролі жінок у громадському та національному житті, особливо в умовах Другої світової війни, підкреслюється необхідність морального виховання молоді, підтримки здоров'я нації та збереження українських народних ремесел як елементу культурної спадщини. Окрему увагу приділено ідеї жіночої відповідальності за національне майбутнє, консолідації громади та участі українок у суспільній і воєнній мобілізації Канади.

Окрім *Saskatoon Star-Phoenix*, було ще декілька газет, які публікували досягнення і кампанії Союзу Українок Канади, проте вже в інших від Саскачевану провінціях. Перша, в Онтаріо, – *The Expositor* і її стаття за 29 березня 1957 р. «Ukrainian Arts Featured»². Виставка українського народного мистецтва, організована Східноканадською екзекутивною Союзу Українок Канади (СУК) для Локальної ради жінок, стала знаковим актом інституційної афіліації та публічної репрезентації етнічної спадщини. Експозиція продемонструвала домінантний

¹ Ukrainian Women Give Splendid Reports On War Work During 1941: Patriotic Addresses Feature 16th Annual Convention Of U.W.A.C. Official Opening Of Elaborate Museum Display. *Saskatoon Star-Phoenix*. 1942. 6 jan. p.6

² Ukrainian Arts Featured. *The Expositor*. 1957. 29 mar. p. 16.

статус українського прикладного мистецтва, яке, за оцінками фахівців, випереджає інші слов'янські культури за складністю технік та здатністю відображати територіальну автентичність фольклору. Детальну увагу приділено феномену писанкарства як оригінальному типу декоративного мистецтва, що акумулює в собі релігійну метафорику та виступає символічним даром миру й благополуччя.

Щодо другої газети, то це також була онтарійська, – *The Windsor Star*. В опублікованій 1 червня 1957 р. статті «Ukrainians Preserving Tradition» йшла мова про інституціалізацію Союзу Українок Канади під проводом Софії Василичин. Якщо робити дослівний переклад статті з англійської на українську, то отримаємо ще одну валідацію діяльності організації в усіх попередньо згаданих ініціативах: «Українська Жіноча Асоціація Канади (U.W.A.C.), заснована у 1926 році, здійснює культурно-освітню діяльність, зокрема організовує освіту дорослих у сферах домоводства, психічного здоров'я, соціального забезпечення, ремесел, музейної справи та цивільної оборони, а також займається питаннями громадянства та імміграції. Організація функціонує у шести провінціях, має понад 125 відділів і також надає стипендії канадським студентам.»¹. Також зі статті дізнаємося, що серед кількох видань, опублікованих англійською мовою асоціацією, готується до друку книга «*Treasures of Ukrainian Cookery*», яка містить велику кількість національних рецептів, як зазначає пані Василичин.

Інші провінціальні газети такі як *The Vancouver Sun* (Британська Колумбія) та *Edmonton Journal* (Альберта) публікували схожі заголовки і на своїх шпальтах, що підводить до висновку, що кожна екзекутива СУК виконувала поставлені цілі у масштабах, які було не можливо не помітити навіть місцевим канадцям.

Загалом кажучи, зміцнення позицій української культури в Канаді у другій половині 1940-х та кінця 1950-х рр. стало можливим завдяки системній музейній та видавничій діяльності Союзу. Організація розбудувала мережу музеїв українського народного мистецтва, відкривши філії в Торонто та Едмонтоні (1944

¹ Ukrainians Preserving Tradition. *The Windsor Star*. 1955. 1 jun. p. 33.

р.), а згодом у Вінніпезі (1950 р.), щоб зберегти культурні скарби, привезені поселенцями, та репрезентувати їх канадському загалу¹.

Висновки до розділу

Діяльність Союзу Українок Канади (СУК) під час Другої Світової та у повоєнне п'ятиріччя (1945-1950) постає як функціонування зрілого соціального інституту, що забезпечив тяглість української ідентичності в умовах складного переходу від «добы росту та диференціації» 1930-х рр. до глобальних викликів нової еміграційної хвилі. Трансформація організації з локальних гуртків, що боролися за «національну честь та самостійну думку», у потужну мережу Народних Домів та бібліотек дозволила уникнути національної деморалізації у повоєнний час. Саме цей «приготований ґрунт» став фундаментом для абсорбції нової еміграції, де інституційна спадщина довоєнного періоду послужила засобом збереження українства в умовах прискореної урбанізації та адаптації в Канаді.

Синтез освітніх та культурних ініціатив СУК у досліджуваній період демонструє якісну еволюцію від пасивного збереження етнічних рис до активної маніфестації національної суб'єктності. Стратегічне значення мережі рідних шкіл та курсів українознавства, підтримуваних центральним правлінням, полягало у формуванні свідомого покоління.

Культурні акції СУК, такі як виставки народного мистецтва, мали не лише етнографічне, а й глибоке політичне підґрунтя: вони трансливали ідею «живучості українського національного руху» як прямої відповіді на репресії проти інтелектуальної еліти в підрадянській Україні.

Процеси консолідації та інтеграції «третьої хвилі» еміграції у 1945-1950 рр. стали успішними завдяки використанню досвіду, набутого організацією наприкінці 1930-х рр. Хоча координаційні комітети у Вінніпезі, Едмонтоні та Ошаві виникли як реакція на внутрішню диференціацію довоєнного часу, саме їхня налагоджена

¹ Когуська Н. Чверть століття на громадській ниві: Історія Союзу Українок Канади 1926-1951 / Н. Когуська. - Вінніпег : Видано заходами і коштом Союзу українців Канади, 1952. С. 86

структура стала ключовим механізмом для медіації між «старою» та «ною» еміграцією у повоєнний період. Залучення жінок третьої хвилі до лав СУК суттєво змінило інтелектуальний ландшафт діаспори, оскільки новоприбулі часто мали високий рівень формальної освіти та досвід роботи в європейських громадських організаціях. Цей приплив нових інтелектуальних ресурсів модернізував СУК, посиливши його позиції перед канадським урядом. Інтеграція виявилася двостороннім процесом: СУК допомагав новоприбулим уникнути соціальної дезорієнтації, а емігранти третьої хвилі принесли з собою політичну візію, що перетворила СУК на вагомий суб'єкт, здатний професійно відстоювати інтереси спільноти.

Узагальнюючи стратегічний вплив СУК у 1940-1950 рр., слід визнати організацію головним архітектором майбутнього української спільноти в екзилі. Завдяки послідовній культурно-освітній праці українська громада остаточно пододала стан розрізненості. Історична значущість жіночого руху в цей період полягає у трансформації ролі жінки: від «берегині традицій» у вузькому родинному колі до активного учасника суспільно-політичного процесу. СУК зумів не лише зберегти традиції визвольних змагань, а й перетворити їх на життєздатну модель існування народу в іноземному середовищі. Діяльність організації у повоєнні роки довела, що організоване жіноцтво є фундаментом національної тривалості, спроможним будувати модерну українську ідентичність, яка є органічною частиною демократичного простору нової батьківщини.

Висновки

У результаті проведеного дослідження було досягнуто поставленої мети та виконано всі дослідницькі завдання, що дозволило сформулювати відповідні висновки.

Було з'ясовано, що формування української діаспори в Канаді зумовлювалося системною соціально-економічною кризою на західноукраїнських землях наприкінці XIX ст., де ключовим «виштовхувальним» чинником став критичний земельний голод: близько 42,7% селянських господарств володіли наділами площею менше ніж 2 гектари. Виявлено, що еміграційний процес мав системний, а подекуди й криміналізований характер, що підтверджується матеріалами Вадовицького процесу (1889–1890 рр.), який викрив масштабні фінансові зловживання та експлуатацію переселенців. Висвітлено також роль д-ра Осипа Олешкова як одного з організаторів науково-структурованого переселення, який через свої ініціативи та переговори з канадською стороною сприяв спрямуванню міграційних потоків до прерій і тим самим створив умови для компактного розселення та збереження етнокультурної ідентичності.

Визначено, що інституційна розбудова української громади здійснювалася через мережу читалень «Просвіти», Народні доми та братства взаємодопомоги, які виконували функцію своєрідного «соціального клею» та забезпечували перехід від стратегії фізичного виживання до розбудови власної культурної інфраструктури. У цьому контексті встановлено, що заснування Союзу Українок Канади (СУК) у грудні 1926 р. в Саскатуні стало важливим етапом концептуальної модернізації діаспори, позначивши трансформацію соціальної ролі жінки від допоміжної фігури до активної громадянки та суб'єкта інтелектуального й організаційного проводу.

Обґрунтовано, що ідеологічна платформа СУК формувалася на основі поєднання ліберального фемінізму та національної ідеї, у межах якої жіноча емансипація розглядалася як один із чинників національної стійкості.

Проаналізовано основні напрями культурно-освітньої діяльності організації в міжвоєнний період, де провідну роль відігравали мережа «Рідних шкіл» і видавнича активність, зокрема «Жіноча сторінка» в газеті «Український Голос».

Виявлено, що створення Музею в Саскатуні (1936 р.) стало важливим інструментом культурного самоствердження та захисту української суб'єктності від зовнішніх хибних класифікацій. Доведено, що професіоналізація побутової сфери через освітні курси та видання «Українська Господиня» (1939 р.) сприяла соціальній модернізації українських жінок і їхній поступовій інтеграції в канадське суспільство.

Висвітлено також взаємодію СУК з іншими інституціями, зокрема координацію діяльності з Союзом Українців Самостійників (СУС), Українською православною церквою та виховну роботу з молоддю через створення Союзу Української Молоді Канади (1931 р.). Організація активно використовувала членство в Канадській національній жіночій раді для лобювання українських інтересів на загальнодержавному та міжнародному рівнях.

Досліджено, що в повоєнний період СУК відіграв важливу роль в інтеграції «третьої хвилі» еміграції, поступово трансформувавшись у суб'єкт міжнародної адвокації, зокрема у протидії насильницькій репатріації українців до СРСР. Встановлено, що створення Фондації ім. Н. Кобринської (1954 р.) та запровадження університетських стипендіальних програм (1955 р.) сприяли модернізації інтелектуального простору діаспори та розвитку українознавчих студій. Таким чином виявлено, що система соціальної допомоги новоприбулим і сприяння професійній адаптації фахівців перетворили СУК на важливий елемент канадського мультикультурного середовища.

Узагальнюючи, діяльність Союзу Українок Канади становила багатовимірний інституційний проєкт, спрямований на збереження національної культурної матриці в умовах бездержавності. У підсумку встановлено, що завдяки системній культурно-освітній та організаційній роботі українська громада в Канаді пододала

стан початкової розрізненості та сформувалася як структурована діаспора, здатна ефективно репрезентувати й захищати власні інтереси в умовах демократичного суспільства.

Список джерел і літератури

1. 150-річчя українського поселення // Гомін України ч. 22, 27 травня, 1967, С.1-4
2. First Minutes of UWAC. Перший протокол Союзу. 1926 // Library and Archives Canada. Арк. 1-22.
3. В день матері. Збірник за нагоди Дня Матері 1933 року / Союз Українок Канади. Вінніпег, Манітоба : Друком "Українського голосу", 1933. 92 с.
4. В обороні емігрантів // Діло. – Львів, 1925. – 25 червня. – Рік XLIII. – Ч. 138. С. 2.
5. Відділ Союзу Українок в Канаді ім. М. Марковичевої в Канорі, Саск. Ілюстрований календар «Українського Голосу» на 1929 р.. Вінніпег, Ман., 1928. С. 184.
6. До всіх українських жіночих організацій та поодиноких громадян держав Америки та Канади. Союз Українок у Львові, дня 8 грудня 1932 р. // Library and Archives Canada. Арк. 1-2.
7. До екзекутиви Союзу Українок Канади від Центрального Українського Жіночого Товариства Союз Українок у Львові, дня 25 серпня 1939 р. // Library and Archives Canada. Арк. 1.
8. Заячковська Ж. Учительський семінар в Торонті. *Промінь*. 1985. Т. 2 : Лютий. С. 2.
9. Звіту Сім-літної праці Союзу Українок Канади. Звіт Г. Романчич на Конгрес. 1933 // Library and Archives Canada. Арк. 1-2.
10. Ілюстрований календар «Українського Голосу» на 1929 [рік]. Вінніпег, Ман., 1928. С. 184.
11. Лист від Централі Союзу Українок Канади до Союзу Українок у Львові від 21 квітня 1935 р. // Library and Archives Canada. Арк. 1.
12. Маклейн М. Про жіночий рух в Канаді / М. Маклейн // *Промінь*. - 1985. - № 2. С. 12, 20.
13. Основні завдання Союзу Українок Канади // *Промінь*. - 1960. - № 1. С. 6.
14. Перші кроки Союзу Українок Канади // *Промінь*. - 1967. - № 1. С. 4.
15. Союз Українок Америки. Ілюстрований календар «Українського Голосу» на 1934 рік присвячений організаційній праці українського жіноцтва в Канаді. Вінніпег, Ман., [1933]. С. 129–132.
16. Ukrainian Women Give Splendid Reports On War Work During 1941: Patriotic Addresses Feature 16th Annual Convention Of U.W.A.C. Official Opening Of Elaborate Museum Display. *Saskatoon Star-Phoenix*. 1942. 6 jan. p.6

17. Origin, birthplace, nationality and language of the Canadian people (a census study based on the census of 1921 and supplementary data) / Dominion bureau of statistics. – Ottawa : F. A. Acland, 1929. 224 p.
18. Ukrainian Arts Featured. *The Expositor*. 1957. 29 mar. p. 16.
19. Ukrainians Preserving Tradition. *The Windsor Star*. 1955. 1 jun. p. 33.

20. Білецький Л. Українські піонери в Канаді (1891–1951) /Л. Білецький. – Вінніпег : накладом Комітету українців Канади, 1951. 128 с.
21. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому: Жінки в громадському житті України, 1884-1939 / Марта Богачевська-Хомяк. – К. : Либідь, 1995. 424 с.
22. Боровик М. Століття українського поселення в Канаді (1891–1991) / М. Боровик. – Монреаль – Оттава : Українська Могилянсько Мазепинська академія наук (УММАН), 1991. 485 с.
23. Боровик М. Українсько-канадська преса та її значення для української меншини в Канаді / М. Боровик. – Мюнхен : Український вільний університет, 1977. 341 с.
24. Брик О. С. З минулих днів / О. С. Брик. – Йорктон : [б. в.], 1972. 138 с.
25. Брик О. С. Мої життєві студії / О. С. Брик. – Вінніпег : [б. в.], 1956. 528 с.
26. Войченко О. Літопис українського життя в Канаді : у 8 т. /О. Войченко. – Вінніпег : Тризуб, 1961. – Т. 1 : Піонерська доба: 1874-1918. 197 с.
27. Войченко О. Літопис українського життя в Канаді : у 8 т. /О. Войченко. – Вінніпег : Тризуб, 1963. – Т. 2 : Доба росту й диференціації. Роки після 1-ої Світової війни, 1919–1924. – VIII, 395 с.
28. Войченко О. Літопис українського життя в Канаді : у 8 т. /О. Войченко. – Вінніпег : Тризуб, 1965. – Т. 3 : Доба росту й диференціації. Роки 1925 – 1929. 307 с.
29. Войченко О. Літопис українського життя в Канаді : у 8 т. /О. Войченко. – Вінніпег : Тризуб, 1969. – Т. 4 : Доба росту й диференціації. Роки 1930 –1939. – VIII, 477 с.
30. Гуменюк І. Мої спомини (до розвитку організованого життя українців у Східній Канаді) / І. Гуменюк. – Торонто : накладом автора, 1957. 62 с.
31. Дзира О. Діяльність українських громадських жіночих організацій у Канаді (1918—1939 рр.). *Українознавство*. 2016. вип. 259/2014 : Українці в розселенні. С. 207–218.

- 32.3 «Нового краю» : листи українських емігрантів з Канади / зібрав і упорядкував О. І. Сич. – Едмонтон : Видавництво Канадського інституту українських студій, 1991. – Довідник № 45. 66 с.
33. Когуська Н. Л. Півстоліття на громадській ниві : нарис історії Союзу українок Канади 1926–1976 / Н. Л. Когуська. – Едмонтон – Вінніпег : видано заходами і коштом Союзу українок Канади, 1986. 1034 с.
34. Когуська Н. Четверть століття на громадській ниві: Історія Союзу Українок Канади 1926-1951 / Н. Когуська. - Вінніпег : Видано заходами і коштом Союзу українок Канади, 1952. 540 с.
35. Когуська Н. Ювілейна Книжка Союзу Української Молоді Канади. Вінніпег, Манітоба : Видана заходами і коштами СУМК, 1956. 223 с.
36. Кравчук П. І. Українці в історії Вінніпега / П. І. Кравчук. –Торонто : Кобзар, 1974. 169 с.
37. Кравчук П. І. Українці в Канаді : статті, нариси, памфлети / П. І. Кравчук. – Київ: Дніпро, 1981. 232 с.
38. Кравчук П. На новій землі : сторінки з життя, боротьби і творчої праці канадських українців / П. Кравчук. – Торонто : крайовий виконавчий комітет Товариства об'єднаних українських канадців, 1958. 392 с.
39. Кравчук П. П'ятдесят років служіння народу : до історії української народної преси в Канаді / П. П. Кравчук. – Торонто : Українське життя, 1957. 249 с.
40. Левенець-Когуська Н. Дорогами Сорокаріччя 1926-1966. Гамільтон, Торонто, 1967. 76 с.
41. Лисюк М. Л. Повоєнна українська еміграція та її роль у створенні українських громадсько-політичних організацій у Канаді (1922–1933 рр.) /М. Л. Лисюк // Магістеріум : історичні студії : зб. наук. паць. – Київ :Педагогіка, 2001. – Вип. 7. – С. 104–107.
42. Макар В. Ю. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади / В. Ю. Макар. – Чернівці : Прут, 2006. – 284 с.
43. Макарчук С. Динаміка української еміграції із Західної України в 20–30-ті рр. ХХ ст. / С. Макарчук // Українська еміграція. Історія і сучасність: (матеріали міжнародних наукових конференцій, присвячених 100-річчю еміграції українців до Канади) / упоряд. Ю. Ю. Сливка. – Львів : Каменярь, 1992. С. 24–33.
44. Маланчук-Рибак О. Ідеологія і суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях ХІХ - першої третини ХХ ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст : [монографія] / О. Маланчук-Рибак. - Чернівці : Книги, 2006. 500 с.

- 45.Марунчак М. Г. Історія українців Канади : у 2 т. /М. Г. Марунчак. – Вінніпег : накладом Української вільної академії наук в Канаді, 1991. – Т. 1. 468 с.
- 46.Марунчак М. Г. Історія українців Канади : у 2 т. /М. Г. Марунчак. – Вінніпег : накладом Української вільної академії наук в Канаді, 1991. – Т. 2. 512 с.
- 47.Марунчак М. Г. Студії до історії українців Канади : у 5 т. / М. Г. Марунчак. – Вінніпег : Українська вільна академія наук, 1973 – 1980. –Т. 5 : Розвідки та документи міжвоєнної доби. 299 с.
- 48.Марунчак, М. Г. Студії до історії українців Канади: у 5 т. / М. Г. Марунчак. – Вінніпег : Українська вільна академія наук, 1966—1967. Т. 2 : Піонерська доба. 546 с.
- 49.Марунчак, М. Г. Студії до історії українців Канади: у 5 т. / М. Г. Марунчак. – Вінніпег : Українська вільна академія наук, 1970—1972. Т. 4 : Нариси, статті, есеї до Піонерської доби. 312 с.
- 50.Мірчук П. Українська визвольна справа і українська еміграція / П. Мірчук. – Торонто: Ліга визволення України, 1954. 79 с.
- 51.Пропам'ятна книга з нагоди 50-літнього ювілею Союзу українок Канади, відділ «Доньки України». - Монреаль: Союз українок Канади, 1976. 36 с.
- 52.Самоорганізація українських жінок Канади в період першої та другої хвиль еміграції (1892 - 1914, 1922 - 1939 pp.) / Х. Шолота // Схід. – 2017. – № 2. С. 65–70.
- 53.Стечишин М. Союз українців самостійників і об'єднання українського народу / М. Стечишин. – Вінніпег : видання Союзу українців самостійників, 1933. 37 с.
- 54.Стечишин С. Мистецькі скарби українських вишивок / Союз Українок Канади. Вінніпег, Манітоба : Накладом Союзу Українок Канади, 1950. 138 с.
- 55.Стечишин Ю. Історія поселення українців у Канаді / Ю. Стечишин. –Едмонтон: Союз Українців Самостійників, 1975. 351 с.
- 56.Стечишин Ю. Між українцями в Канаді / Ю. Стечишин. – Саскатун : видання Союзу українців самостійників, 1953. 48 с.
- 57.Тесля І. Українці в Канаді – їх розвиток і досягнення / І. Тесля, П. Юзик. – Мюнхен : Український технічно-господарський інститут, 1968. 81 с.
- 58.Українська еміграція. Історія і сучасність. Матеріали міжнародних наукових конференцій, присвячених 100-річчю еміграції українців до Канади: Упоряд. Ю. Ю. Сливка. - Львів: Каменярь, 1992. 384 с.
- 59.Українська політична еміграція 1919–1945 : документи і матеріали / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України,

- ЦДАГО України ; кол. упоряд.: В. С. Лозицький (керівник), О. В. Бажан, С. І. Власенко, А. В. Кентій. – Київ : Парламентське вид-во, 2008. 928 с.
- 60.Шлепаков А. Українська трудова еміграція в США і Канаді в кінці XIX-на початку XX ст. К., 1959. С. 14-44.
 61. Юкас М. Канадки українського походження та їх внесок у розвиток країни / М. Юкас // Українська еміграція. Історія і сучасність (матеріали міжнародних наукових конференцій, присвячених 100-річчю еміграції українців до Канади) / упоряд. Ю. Ю. Сливка. - Львів: Каменярі, 1992. С. 72-83.
 - 62.Яндова Д. Е. Ювілейна книга 30 років. Відділ в Едмонтоні 1926-1956. Едмонтон, Альберта, 1957. 220 с.
 - 63.50-ліття СФУЖО: ювілейна книга Світової федерації українських жіночих організацій, 1948-1998 / ред. М. Шпір: Видавництво Світової федерації українських жіночих організацій– Торонто, 2002. 622 с.
 - 64.A Statistical Compendium on the Ukrainians in Canada 1891-1975 / Ed. by Darcovich W. - Ottawa, 1980. 848 p.
 - 65.Czumer W. Recollections About the Life of the First Ukrainian Settlers in Canada. - Edmonton, 1981. 216 p
 - 66.Dawn J. Women and Social Change. Feminist Activism in Canada / J. Dawn, J. Ristock. – Toronto: Lorimer and Company, Publisher, 1991. 397 p.
 - 67.Gibbon J. Canadian mosaic: the making of a Northern nation / J. Gibbon. – Toronto : McClelland and Stewart, 1938. 455 p
 - 68.Kaye V. Early Ukrainian Settlements in Canada 1895-1900: Dr. Josef Oleskow's Role in the Settlement of the Canadian Northwest. -Toronto, 1964. 420 p.
 - 69.Martynowych Orest T.. Ukrainians in Canada: The Formative Period, 1891–1924. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta. 1991. 562 p.
 - 70.Melnycky P. A Political history of the Ukrainian Community in Manitoba 1899-1922.-Manitoba, 1974. 284 p.
 - 71.Showing Of Ukrainian Handicraft: Museum Pieces to Be Displayed At Sale Friday Afternoon at King George Hotel. *Saskatoon Star-Phoenix*. 1940. 10 dec. p. 9.
 - 72.Swyrypa Frances. Wedded to the Cause: Ukrainian-Canadian Women and Ethnic Identity 1891–1991 / Frances Swyrypa. – Toronto: University of Toronto Press, 1993. 330 p.
 73. Ukraine and Ukrainians throughout the world. A demographic and sociological guide to the homeland and it`s Diaspora / ed. by A. Pawlizeko. –Toronto – Buffalo – London : University of Toronto press, 1994. – XXXIII, 508 p.